

SANTINI NA OPOČENSKÉM A SADOVSKÉM PANSTVÍ

PAVEL ZAHRADNÍK

Do oblasti východních Čech Jan Blažej Santini pronikl (bere-me-li v potaz jen jeho obecně uznané stavby) zřejmě až na počátku posledního desetiletí svého života. Přesto však již známe značný počet děl, která zde i za tuto nedlouhou dobu vytvořil. Mapováním Santiniho působení ve východních Čechách se již před lety zabýval Ivo Kořán, jenž se nejdříve soustředil na jeho činnost v Hradci Králové a na panství hradeckých biskupů,¹⁾ načež se v další práci zabýval jeho pracemi na panstvích chlumeckých Kinských, rychnovských Kolovratů a také na šlikovských statcích na Jičínsku.²⁾ Nicméně seznam Santiniho východočeských stavebníků tím nebyl vyčerpán. Nové archivní nálezy nám dovolují udělat si aspoň částečnou představu o činnosti velkého architekta na východočeských panstvích dvou dalších předních rodů, totiž hrabat Colloredů v Opočně a hrabat Schaffgotschů v Sadově.

Skutečnost, že Jan Blažej Santini působil na opočenském panství, je známa již delší dobu. Poprvé na ni upozornila Věra Naňková, jež se setkala se Santiniho jménem v opočenských účtech k roku 1718,³⁾ a poté se jí ve své velké santiniovské monografii již obsírněji zabýval Mojmir Horyna, jenž čerpal z dosud nepublikovaných archivních nálezů Lubora Machytky.⁴⁾ Na sadovském panství nebyla v dosavadní literatuře Santiniho činnost předpokládána, i když zdejší stavby již vzbudily v poslední době jistou pozornost.⁵⁾

Pramenná základna pro každé z těchto dominií má však odlišný charakter. Pro opočenské panství se dochoval značně rozsáhlý archiv, jenž je v současnosti zpracováván;⁶⁾ nelze tedy vyloučit, že v budoucnu bude možno naše poznat-

Obr. 1: Bystřice (okr. Rychnov nad Kněžnou), kostel sv. Bartoloměje (foto SÚPP, dodal Z. Wirth).

ky ještě doplnit či upřesnit. Naproti tomu archiv sadovského velkostatku neobsahuje pro období první poloviny 18. století a pro otázky, jež nás zajímají, takřka žádné prameny a musíme se spokojit pouze s náhodnými zmínkami, jež však nicméně Santiniho činnost na tomto nevelkém panství jednoznačně dokazují.

PANSTVÍ OPOČENSKÉ

Majitelem rozsáhlého opočenského panství byl v první čtvrtině 18. století Jeroným hrabě Colloredo-Wallsee, jenž je zdědil roku 1693 a vlastnil je až do své smrti roku 1726. V posledním desetiletí svého panování však hrabě Jeroným na Opočně příliš nepobýval - v roce 1714 byl totiž jmenován nejvyšším hejtmánem markrabství Moravského a většinu času poté trávil v Brně, načež se v roce 1719 stal gu-bernátorem a generálním hejtmánem v Miláně, kde žil takřka až do své smrti. Když byl po složení milánského úřadu jmenován nejvyšším dvorským hofmistrem, odejel z Milána do Vídně, kde však brzy po příjezdu, dne 2. února 1726, zemřel.⁷⁾ Za jeho pobytu v Miláně spravoval opočenské pan-

1) Ivo Kořán, *Umění a umělci baroka v Hradci Králové 1*, Umění 19, 1971, s. 48 - 56.

2) Ivo Kořán, *Santini ve východních Čechách*, Umění 22, 1974, s. 213 - 222.

3) Věra Naňková, *K činnosti umělců 18. století v Čechách*, Umění 8, 1963, s. 83.

4) Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 355.

5) Tamtéž, s. 422.

6) Přístup do něj mně byl umožněn díky laskavosti správce fondu dr. Skopala.

7) Státní ústřední archiv Praha (dále SÚA), Wunschwitzova sbírka, inv. č. 165; A. Flesar, *Popis historicko-archeologicko-statistický Okresu Opočenského, Hradec Králové 1895*, s. 66 - 67; Josef Colloredo-Mannsfeld, *Sborník statí k sedmdesátým narozeninám 17. II. 1866 - 17. II. 1936*, Praha 1936, s. 106. Colloredovo stále přebývání v Brně v době, kdy zastával úřad zemského hejtmána, dokládá jeho korespondence s hrabětem Nostitzem, jež mu byla z Vídně vesměs posílána do Brna (Archiv Národního musea [dále ANM], sbírka H, kart. 9).

ství jakožto generální zplnomocněnec jeho zeť Jan Norbert hrabě Libštejnský z Kolovrat (bratranec rychnovského Norberta Leopolda hraběte Libštejnského z Kolovrat), sídlící na východočeském Zámruku, jenž se oženil s Jeronýmovou dcerou Annou Josefou krátce předtím, v roce 1718.⁸⁾

Prvním Jeronýmovým opočenským stavitelem byl zřejmě Mikuláš Rossi, jenž dne 21. března 1702 vystupuje jako svědek na smlouvě, uzavřené se zednickým mistrem Kasperem Klinckertem z Bystrice (Habelschwerdt, Bystrzyca Klodzka) v kladském hrabství, podle níž měl Klinckert vystavět kostel sv. Maří Magdaleny v Olešnici v Orlických horách. Smlouva byla uzavřena v opočenské kanceláři, a to v přítomnosti Mikuláše Rossiho, označeného jako zdejší zámecký stavitel.⁹⁾ S Rossim se setkáváme na opočenském panství i později - víme, že stavěl farní kostel v Dobrušce a stodolu v Jeníkovcích u Třeběchovic pod Orebem a ještě roku 1712 dostával z opočenského důchodu roční diskreci ve výši 50 zl.¹⁰⁾

Ještě v době, kdy Rossi pracoval na opočenském panství, získal Colloredo do svých služeb předního architekta Giovanniho Battistu Alliprandiho, jenž je v colloredovských službách doložen v roce 1711 zřejmě na pražském Colloredovském paláci¹¹⁾ a v letech 1709, 1710 a 1712 v Opočně.¹²⁾

Po roce 1712 se již se jménem Alliprandiho jako colloredovského stavitele nesetkáváme. V roce 1716 byly dvě větší stavby na opočenském panství zadány chrudimskému staviteli Jiřímu Quadronimu.¹³⁾ Ten uzavřel 9. května 1716 smlouvu s opočenským úřadem, v níž se zavazoval, že od základu za 1100 zl. vystaví na již vyznačeném místě nový kostel v Bystrém, zatímco starý zchátralý kostel bude stržen. Ve smlouvě je výslovně uvedeno, že Quadroni kostel postaví podle svého plánu.¹⁴⁾

Kromě již uvedeného kostela sv. Bartoloměje v Kostelišti u Bystrého stavěl Quadroni současně i v samotném Opočně, a to novou budovu pro zámecké úředníky. Tato stavba

byla vyúčtována v listopadu 1720, kdy bylo jen zedníkům za stavbu budovy pro úředníky, včetně jejího omítnutí a vybílení, zapláceno 2364 zl. 29 kr. 5 pen., tesařům pak, kteří tuto budovu také pokrývali šindelem, 244 zl. 16 kr. 3 pen. Tehdy byly zároveň vyúčtovány peníze na stravování, jež byly spolu s pivem a vínem Quadronimu poskytovány po celou dobu, „pokud stavěl novou úřednickou budovu a kostel na Kostelišti“, tedy od 15. května 1716 do roku 1718 (roku dokončení těchto staveb), s výjimkou doby, kdy hrabě rezidoval na opočenském zámku a kdy se Quadroni stravoval spolu s vrchnostenskými úředníky; již z citované formulace je vidět, že jiné stavby nebyly Quadronimu zřejmě zadány.¹⁵⁾

Z obilních účtů se dovídáme, že v roce 1718 pobýval Quadroni v Opočně třikrát - od 1. do 17. května, od 28. do 30. června a od 6. do 8. září - a poté tu byl ještě i od 3. do 5. dubna 1719.¹⁶⁾ Naposledy byl Quadroni v Opočně od 20. do 23. listopadu 1720,¹⁷⁾ nepochybně v souvislosti se závěrečným vyúčtováním. Po dokončení těchto dvou staveb Quadroni z opočenského panství mizí. Ještě během závěrečné etapy jeho práce na těchto budovách se však poprvé v účtech objevuje jméno Jana Blažeje Santiniho.

Se Santinim se na opočenském panství prvně shledáváme v roce 1718. Dne 31. července bylo placeno opočenským truhlářům mimo jiné za zhotovení trojúhelníku a měřítka „pro p. stavitele Santiniho“¹⁸⁾ a v prosinci téhož roku byl do obilních účtů zapsán výdaj za oves „pro 4 koně p. hraběte z Rychnova, kteří sem přivezli p. stavitele Santiniho.“¹⁹⁾ Jinak se však v celém dochovaném důchodním účtu za období od října 1717 do září 1718, ale ani v obilním účtu za období od října 1718 do září 1719, se Santinim jménem nesetkáváme. Ze skutečnosti, že ještě v roce 1716 byla nejen smlouva na stavbu venkovského kostela (u níž je Quadroni výslovně označen i jako projektant), nýbrž i smlouva na stavbu budovy v těsném sousedství zámku uzavřena s Quadronim, jenž ještě i v roce 1718 na stavbu pilně dohlížel, přičemž o Santinim není nikde ani zmínky a i v roce 1718 se zřejmě v Opočně často neobjevoval, se zdá, že v roce 1716 Santini ještě na opočenském panství nepůsobil a že se tu objevil poprvé teprve někdy mezi lety 1716 a 1718, možná až v roce 1718; poté tu však byl činný až do své smrti.²⁰⁾

u Bystrého, Od Kladského pomezí 5, 1927 - 1928, s. 147 až 150.

15) SOBA Zámruk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1720 - 30. 9. 1721, č. 162, 163; přílohy k důchodnímu účtu. 16) SOBA Zámruk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1718 - 30. 9. 1719, č. 132, 143. V červenci 1719 bylo navíc vyúčtováno krmivo, které dostával Quadroni při svých opočenských pobytech „během stavby kostela v Bystrém „po dobu“ od jara roku 1716 do 21. července 1719“ od místního šenkýře (tamtéž, č. 150).

17) SOBA Zámruk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1720 - 30. 9. 1721, č. 100.

18) SOBA Zámruk, Vs Opočno, přílohy k důchodním účtům.

19) SOBA Zámruk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1718 - 30. 9. 1719, č. 134.

20) V literatuře byl vysloven dohad, že snad Santiniho přítomnost v Opočně roku 1718 je spjata se stavbou opočenského mariánského sloupu (I. Kořán, cit. v pozn. 1, s. 68).

Smlouva na postavení sloupu byla ovšem uzavřena se sochařem Giovannim Battistou Bullou již roku 1714 a v roce 1718 již byla stavba dokončena a sloup vysvěcen (Ivana Maxová - Vratislav Nejedlý - Pavel Zahradník, Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v okrese Rychnov nad Kněžnou, Praha 1999, s. 55 - 58), takže Santiniho účast na stavbě sloupu není nikterak jistá; vyloučit ji však přesto nemůžeme, protože práce na sloupu po uzavření smlouvy byly jistě zahájeny pracemi sochařskými a řešení architektury mohlo být definitivně provedeno až později (jako tomu bylo např. u sloupu Proměnění Páně v Chrudimi).

8) O činnosti Colloredova zetě jakožto zplnomocněnce informují níže citované zprávy, zasílané tchánovi do Milána. Sňatek s Anno Josefou: Státní oblastní archiv (dále SOBA) Zámruk, Matriky, sign. 136-11, fol. 26r.

9) SOBA Zámruk, Velkostatek (dále Vs) Opočno, sign. 3-24-99: „bey Weßen daselbstigen Schloßes BauMeistern Herren Nicolau Roß.“ Klinckert poté olešnický kostel v letech 1702 - 1704 vskutku vystavěl (tamtéž) a později postavil i další kostel na opočenském panství v Sedloňově (SOBA Zámruk, Vs Opočno, sign. 3-24-98).

Smlouvu s Klinckertem na stavbu olešnického kostela znal již Ivo Kořán, a to z obsahu v pamětní knize olešnické farnosti; Kořán zároveň vyslovil názor, že projektantem olešnického kostela byl Rossi (Ivo Kořán, Barok pod Orlickými horami, Orlické hory a Podorlicko 3, 1970, s. 113, 125).

10) Věra Mixová, Mikuláš Rossi a stavba piaristického kostela v Litomyšli, Umění 3, 1955, s. 165 - 166.

11) Milada Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů. Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové, Praha 1986, s. 112.

12) Věra Naňková, G. B. Alliprandi, architetto di Laino in Valle Intellvi, Arte Lombarda XI/2, 1966, s. 142.

13) O Quadronim zprávy z chrudimského městského archivu sebral Čeněk Florián, O zednících (a kamenících) v Chrudimi do pol. XIX. stol., Časopis Společnosti přátel starožitností 54, 1946, s. 116 - 117. K Floriánově článku přidejme jen přesné datum Quadroniho smrti - zemřel v Chrudimi 14. ledna 1733 ve věku údajně 80 let (SOBA Zámruk, Matriky, sign. 950, fol. III. 46v).

14) SOBA Zámruk, Vs Opočno, sign. 3-24-101: „nach dem von Ihme gefertigten und von Ihro hochgräffl. Excell. gnädigst approbirten dießfälligen Abrieß.“ Quadroni se na smlouvě i na specifikaci nákladů podepsal italsky, na specifikaci jako „Giorgio Quadrony capo mastro et citadino de Crodin.“ O tom, že kostel v Bystrém stavěl Quadroni, poprvé psal (byť s chybnými daty) Adolf Popelka, Kosteliště sv. Bartoloměje

Důchodní účet za následující období od října 1718 do září 1719 se nedochoval, takže o Santiniho činnosti na panství v této době nejsme informováni. V následujícím účtu za říjen 1719 až září 1720, dochovaném bohužel neúplně, však již nacházíme platbu z ledna 1720, kdy byla „*panu staviteli Sanctinimu za zhotovení jistých plánů patřících k zámku*“ zaplacená poměrně vysoká částka 150 zl.²¹⁾ Další částka zaplacená v roce 1720 Santinimu je již obsažena v důchodním účtu za následující účetní období - v listopadu 1720 bylo „*p. staviteli Santinimu za dohled na panské budovy*“ zaplacen 75 zl.²²⁾ Santiniho přítomnost v Opočně v tomto měsíci dokládají i obilní účty, podle nichž byl 12. listopadu vydán oves postilionovi, který přivezl „*stavitele Santiniho*.“²³⁾

Pro rok 1720 máme naštěstí k dispozici ještě další pramen informací. Jsou jím zprávy, které hraběti Colloredovi do Milána posílali jednak jeho zeť hrabě Kolovrat, jednak opočenský hejtman Pavel Vojtěch Grynyth;²⁴⁾ kromě toho-to roku jsou tyto zprávy dochovány již jen z roku 1723.

Po celý rok 1720 zprávami prolíná otázka pořízení plánů opočenského zámku, aniž je však výslovně řečeno, k jakému účelu. Již z listu hejtmána Grynytha ze 7. ledna 1720 vyplývá, že Colloredo Grynythovi v posledním listě nařídil, aby mu do Milána poslal půdorys opočenského zámku; jelikož však jej nelze poslat poštou, protože kvůli ochraně před špatným počasím musí být vložen do pouzdra, bude se Grynyth snažit poslat jej co nejrychleji přes Vídeň. Prozatím posílá aspoň „*nejnutnější náskres zámku i se specifikací kusů, jež mají být zhotoveny pro portál a jež je ještě třeba zhotovit*“²⁵⁾ jakož i rozměry „*strany koňských stájí*“ i se zaznačením místa, „*kde byl předešle zakreslen na zdi průjezd*“, a rozměry „*druhé strany od zahrady, kde bydlí klíčníce*.“

Následujícího dne, tedy 8. ledna, psal ze Zámrsku do Milána i Kolovrat, jenž sliboval, že až přijede do Opočna, zjistí, zda se tam nachází půdorys opočenského zámku, a pak-li tam takovýto půdorys nebude, dá jej zhotovit, přičemž dá do něj zakreslit „*i výši zámku proti oboře a rovněž všechny ostatní okolní cesty (Avenuen)*“; zhotovit dá rovněž náskres portálu. V dopise ze 6. února, poslaném také ze Zámrsku, Kolovrat psal, že nařízený půdorys zámku se všemi „*nově postavenými či také obnovenými budovami*“ zhotoví zeměměřič.

Tímto zeměměřičem byl colloredovský poddaný František Michálek, jenž svou práci rychle vykonal, takže již 24. března hejtman Grynyth psal do Milána, že posílá „*jak starý, tak i 2 nové půdorysy zdejšího opočenského zámku*“, zhotovené Michálkem, z nichž na prvním byl zámek se zahradou a novou úřednickou budovou, na druhém pak údolí mezi zámkem a oborou. Zaslání těchto plánů oznamoval

tchánovi i Kolovrat dopisem z 26. března, v němž podotýkal, že na nových plánech je vidět i obnovený a zvětšený zámecký kostel a situace celého městečka.

Pouhé půdorysy zámku a jeho okolí však nebyly pro Colloreda zjevně dostačující, takže 22. října téhož roku mu Kolovrat psal, že bude urgovat zhotovení „*plánu opočenského zámku a prvního patra a píana nobile, jakož i fasády jak proti stájím, tak proti pivovaru*.“ Posléze v dopise z 3. prosince 1720 Kolovrat ujišťoval, že „*plán zdejšího zámku bude podle slibu p. Santiniho doufejme co nejdříve zaslán k rukám Vaší Excelence do Milána i s plánem pražského domu [jak mi sděluje p. Smetana [tj. inspektor pražského paláce], který znovu leží s podagrou]*.“²⁶⁾

Spojíme-li tyto zprávy s výše uvedeným údajem účtů o placení Santinimu za plány v lednu 1720 i s dalším záznamem týchž účtů, podle kterého bylo poddanému zeměměřiči v dubnu téhož roku zaplacen 24 zl.,²⁷⁾ můžeme konstatovat, že následnost událostí byla takováto: V lednu 1720 bylo Santinimu zaplacen 24 zl. za plány „*patřící k zámku*“, jež se zřejmě týkaly jakýchsi detailů, jelikož půdorysy i náskresy fasád celého zámku byly, jak víme, požadovány ještě později. Rovněž v lednu 1720 poslal hejtman do Milána prozatímní plánek i s potřebnými údaji, načež v březnu byly Colloredovi poslány (kromě jakéhosi starého plánu) i dva půdorysné plány zámku a okolí, zhotovené zeměměřičem Michálkem. Bylo však ještě třeba zhotovit půdorysy jednotlivých podlaží zámku a náskresy fasád, jež byly urgovány v říjnu a jež jsou zřejmě totožné s plány, jejichž dohotovení sliboval Santini na počátku prosince.

O nějakých stavebních pracích, k nimž by tyto plány měly být podkladem, nás však citovaná korespondence neinformuje; jedinou výjimkou jsou zmínky o portálu, pro který byly potřebné nějaké nové „*kusy*.“ Ani účty z tohoto roku a z let následujících však nevedí o žádných větších pracích na zámku; je ovšem třeba si uvědomit, že účty nejsou dochovány v úplnosti.²⁸⁾ Zdá se však přesto, že práce, jež byly zřejmě projektovány a jež měly být asi většího rozsahu, nebyly nakonec realizovány.

Dalším tématem, kterým se obsírně zabývají zprávy z roku 1720, je stavba nového hospodářského dvora, jenž byl tehdy zván dvorem na Písečné ohradě či dvorem ve staré oboře; stavba byla nepochybně zahájena již v roce 1719. Z některých zmínek v korespondenci a po porovnání s dalšími prameny²⁹⁾ je zjevné, že jde o lhotecký dvůr na katastru vsi Mokrého, sousedícím na své východní straně s katastrem opočenským.³⁰⁾ Lhotecký dvůr, jeden ze třinácti

21) SOBA Zámrsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1719 - 30. 9. 1720, č. 18: „*dem Herrn Baumeister Santini wegen Außfertigen einer gewiesenen Abryße zum Schloß gehörige*.“

22) SOBA Zámrsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1720 - 30. 9. 1721, č. 20: „*dem H. Bau-Meister Santini von Besiechtigung der herrschaftl. Gebieten*.“

23) SOBA Zámrsk, Vs Opočno, přílohy k obilním účtům.

24) SOBA Zámrsk, Vs Opočno, sign. 10-1-7. Pod touto signaturou je uložena všechna korespondence Colloreda s Kolovratem a hejtmánem Grynythem z roku 1720.

25) „*[...] die nöthigste Abzeichnung des Schlosses nebst Specificirung deren Stucken, so auf dem Portale gefertiget werden sollen undt annoch zu verfertigen sein*.“

26) „*Der Rys von hiesigen Schlos wirdt des H. Santini Versprochen nach hofentlich ehst zu Handen Ewer Excell. in Maylandt, nebst den Ries des Prager Hauses (wie mier der H. Smetana meldet, welcher wieder an der Chyragra darnieder lieget) einlangen*.“

27) SOBA Zámrsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1719 - 30. 9. 1720, č. 66.

28) Z nejbližších let chybějí důchodní účty pro účetní rok od října 1722 do září 1723 i pro celý rok 1724.

29) Tak např. v obilních účtech je již k 17. červenci 1719 řeč o koupi líného oleje k mazání šindelových hřebíků „*na novou stodolu v oboře u Mokrého*“ (SOBA Zámrsk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1718 až 30. 9. 1719, č. 288).

30) U vsi Mokrého byla dříve vsutku obora, zřízená v roce 1630 (A. Flešar, cit. v pozn. 7, s. 239) a zrušená zřejmě krátce před zahájením stavby nového dvora, jak tomu nasvědčuje například zmínka v Kolovratově zprávě z 5. března 1720, v níž je řeč o převádění zvěře ze staré velké obory do nové zvětšené obory.

Obr. 2: Mokré (okr. Rychnov nad Kněžnou), hospodářský dvůr ve Lhotce na elaborátu josefského mapování ze 60. let 18. stol. (SÚA, Josefské vojenské mapování, sekce Čechy 97).

vrchnostenských dvorů opočenského panství, ovšem existoval už dávno předtím a nyní šlo zjevně o jeho opětné vystavení na novém místě.

O stavbě tohoto nového dvora prvně píše hejtman Grynyth ve svém listě ze 7. ledna 1720, ve kterém Colloredo informuje, že u „nového dvora na takzvané Písečné ohradě“³¹⁾ zedníci a tesaři už s výjimkou omítnutí dokončili stodoly včetně střechy, na straně proti Lhotce se pracuje na krávinech a ratejně s kuchyní, na druhé straně pak na mléčnici a dalších krávinech. Grynyth dále psal, že shromažďuje materiál potřebný pro dokončení dvora v tomto roce, jak jej stanovil pan Santini,³²⁾ a že také se Santinim dojednal, jak to udělat, aby ratejna kvůli výšce neztratila své proporce, neboť tato strana se nachází mnohem níže; protože tu dosud není žádný prostor pro složení obilí, bude jak na dolní straně nad ratejnou, tak i naproti nad mléčnicí a komorami provedeno zdívo ještě o 4 lokte výše a tam bude zřízena sýpka, takže obytné budovy v rozích krávinů budou mít touž výšku jako stodoly.³³⁾ Posléze se Grynyth dotazoval, zda má být nad branou do dvora vytesán z kamene colloredovský znak.

Na Grynythův dopis odpověděl hrabě Colloredo 27. ledna; obsah listu aproboval a výslovně podotkl, že pro nový dvůr má být zhotoven hraběcí znak a osazen nad branou. Dne 24. března již Grynyth sděloval, že znak pro nový dvůr se nachází v hospodářském kvelbu.

Nový dvůr se pak v korespondenci s Milánem objevuje až na podzim. Z Kolovratova dopisu z 1. listopadu 1720 se dovídáme, že mu Colloredo přikázal, aby na místě zjistil, zda „dvůr, nově postavený ve staré oboře“, může být pokryt taškami. Kolovrat na dotaz odpovídal, že dvůr je už natolik hotov, že ve stodolách je již uloženo obilí, jeden trakt od

šafářova bytu je úplně hotov a opatřen krytinou, zatímco druhý trakt na druhé straně se právě pokrývá, a to šindelem, takže tašková krytina by byla možná jen tehdy, kdyby šindelová krytina byla stržena, přičemž Kolovrat pochybuje, zda by zdi takovou váhu unesly; o dobrozdání v této věci bude požádán pan Santini. Kdyby ale Colloredovi šlo o to, aby dvůr měl červenou krytinu, navrhuje Kolovrat, aby střecha byla natřena červenou olejovou barvou.

O tom, jaký náhled na tuto otázku měl Santini, referuje Kolovrat v listě z 19. listopadu 1720. Kolovrat píše, že před několika málo dny byl v Opočně pan Santini, spolu s Kolovratem si prohlédl nově postavený dvůr a shledal, že „některé věci nebyly postaveny a udělány podle plánu schváleného Vaší Excelenci.“ Zedníci či tesaři však, jak píše Kolovrat, neudělali tyto chyby svévolně, nýbrž na pokyn hejtmana, který se snažil zařídit sýpku tak, aby se do ní pohodlněji ukládalo obilí, čímž však je „nemálo zkažena proporce pavilónů.“³⁴⁾ Protože jeden z pavilónů je už zcela hotov, nechal jej Kolovrat zatím stát beze změny, zatímco druhý pavilón, který je hotov z velké části, zakázal dokončovat, dokud nepříjde z Milána nový rozkaz.

Kolovrat dále referuje o Santiniho názoru na Colloredem požadovanou taškovou krytinu dvora. Santini prohlásil, že když již je nyní celý dvůr až na nepatrnou část opatřen krovem, který je s to unést šindelovou krytinu, nikoli však krytinu taškovou, bylo by nutné nejen změnit a zpevnit krov, ale i strhnout celou šindelovou krytinu i s latěmi. Santini tedy radil, aby v případě, že Colloredo dá „pavilóny uvést do jim náležející proporce a přestavět“,³⁵⁾ dal i jejich krov zřídit tak, aby mohl být pokryt taškami, čímž by byla získána větší bezpečnost, potřebná kvůli ohni v tamních komínech a topení; zbývající krov by pak mohl buď zůstat stejný, aby se lépe odlišil od krovu pavilónů, anebo ať je, jelikož pod něj nepříjde žádné topení, natřen červenou olejovou barvou, aby odpovídal červené taškové krytině pavilónů.³⁶⁾

Ostatní chyby jsou již podle Kolovrata málo důležité a budou pokud možno opraveny podle plánu, s výjimkou mléčnice, kde bude ponechána příliš vysoko zřízená klenba, jelikož z vnějšku neruší symetrii („es auswändig die Symetria nicht deturpirt“), nýbrž pouze uvnitř je ta nevýhoda, že do nahoře položené místnosti neboli komory na sýry se musí stoupat po třech stupních. O branách pak Kolovrat píše, že byly zřízeny uzavřené a klenuté a jedna z nich je už hotová, ale že podle plánu mají být udělány otevřené, na francouzský způsob („offen, auf frantzösische Manier“).

O Colloredově reakci na tuto Kolovratovu zprávu můžeme usuzovat z dalšího Kolovratova listu z 30. prosince 1720. Kolovrat sděloval, že přísně napomenul hejtmana za změny („wegen der von hiesigen Hauptmann geenderten Systematik“), provedené u nového dvora ve staré oboře, ale že hejtman se omlouval „nepřítomností a řídkým dohledem p. Santiniho“, přičemž připomínal, že Colloredo nařídil, aby na brány dvora byly umístěny colloredovské erby, a v tom případě že by to ovšem nemohly být „francouzské otevřené

31) „[...] bey dem neuen Hoff auf dem sogenandten Pisetschna Huttgarten.“

32) „[...] an Materialien, so der H. Santini aufgesetzt.“

33) „[...] damit nun die Höhe wie die Schewern bey der Rattayn der Proportion nach, weiln dieselbe Seithen umb viel niedriger sich befündet, nicht verlohren gehen möchte, mit dem H. Santini verabgeredet worden ist, weiln allda kheine Gelegenheith zum Getraydtschütten, womit nun wie ob der Rattayn der untterer Seithen also dargegen zur andern Seithen ob dem Millich-Khöller undt Kammern gegen dießer Rattayn annoch in der Höhe 4 Ehlen das Gemauer aufgeföhret werden, wodurch das bewohnende Gebew in denen Ecken oder Enden der Khüestallungen mit der Höhe der Schewern sich vergleichen möchte.“

34) „[...] hiedurch die Proportion der Pavillions nicht wenig verderben wirdt.“

35) „[...] die Pavillions in ihre gebührende Proportion zu bringen undt zu versätzen.“

36) „[...] zu besserer Abstöckung der Pavillions also bleiben, oder aber mit rother Öhlfarb, weil darundt kheine Heytzung khommet, wohl überstrichen werden, umb die rothe mit Ziegl bedäkte Pavillions zu accompagniren.“

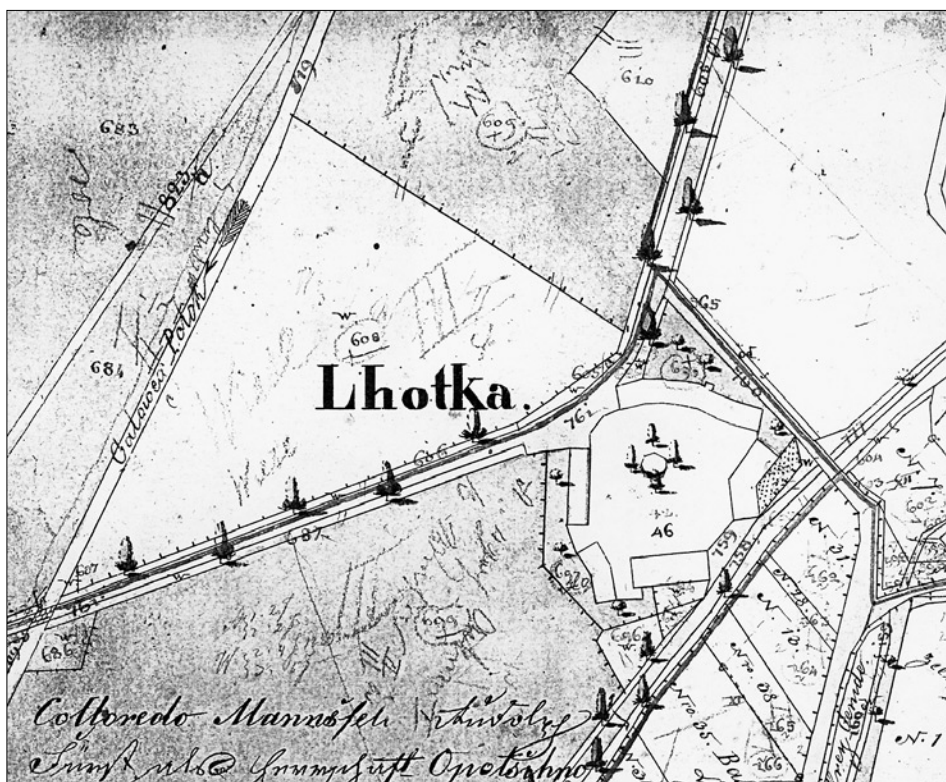
brány“, jak jsou vidět na schváleném půdoryse, nýbrž „vysoké klenuté brány“. Protože je ještě čas, žádá Kolovrat v této věci tchánovo rozhodnutí. Příští jaro pak bude Kolovrat podle Santiniho dobrozdání, pokud to bude možné, dbát o pavilóny, jež mají být pokryty taškami, zatímco ostatní střechy mají být natřeny červenou barvou.

Dvůr byl následujícího roku 1721 doopravdy dostavěn. Už v červnu téhož roku byla vydána dvě vědra piva zedníkům a tesařům za jejich práci „na nově vystaveném lhoteckém dvoře“³⁷⁾ a v prosinci 1721 bylo provedeno závěrečné vyúčtování, podle něhož bylo „zedníkům, kteří od základů nově postavili a provedli nový dvůr v oboře, jež je zvána Písečná vohrada“, zapláceno celkem 1210 zl. 57 kr. Jméno políra, jenž stavbu řídil, se dovídáme z dalšího zápisu v účtech, podle něž byla rovněž v prosinci vydána zedníkovi Penížkovi jako dis-

krece za stavbu nového dvora v oboře dvě vědra piva.³⁸⁾ Také diskreci, avšak podstatně vyšší, totiž 150 zl., dostal za „dohled na nový dvůr v oboře“ i Santini.³⁹⁾ Zároveň bylo upraveno i okolí dvora - rovněž v prosinci 1721 byl dán jeden strych obilí jako odměna starému opočenskému bažantníkovi „za vysázení nové aleje, vyměřené u nového dvora v oboře.“⁴⁰⁾

Lhotecký dvůr však nezůstal v podobě, jakou mu dal Santini, do našich dob. Ještě na elaborátu josefského vojenského mapování je sice dvůr vidět jako stavba ve tvaru pravidelného čtyřúhelníku,⁴¹⁾ avšak 17. listopadu 1814 dvůr vyhořel⁴²⁾ a poté již nebyl obnoven na předešlém půdoryse; na indikační skice stabilního katastru z roku 1840 jej vidíme už jako více méně nepravidelný shluk hospodářských budov.⁴³⁾

Kromě stavby lhoteckého dvora a pořizování plánů opočenského zámku se již v korespondenci z roku 1720 s jinými stavebními aktivitami nesetkáváme, i když z účtů víme, že zedníci tehdy pracovali i na ledečském dvoře, jenž kromě stodol vyhořel; i z částky, kterou zedníci za tuto práci

Obr. 3: Mokré (okr. Rychnov nad Kněžnou), hospodářský dvůr ve Lhotce, indikační skica stabilního katastru z r. 1840 (SÚA, Indikační skici, sign. Hr 303).

v roce 1720 obdrželi (224 zl. 44 kr.),⁴⁴⁾ je vidět, že rozhodně nešlo o vystavění celého nového dvora. Kostel v Bystřem byl již tehdy zcela dostavěn, jak výslovně uvádí i hejtmán Grynyth ve zprávě ze 7. ledna 1720, na jaře se jenom měla postavit zeď kolem kostela a bylo nutno kostel opatřit lavicemi, hlavním oltářem a dvěma oltáři postranními. Stejně tak bylo ovšem třeba pořídit oltářní obraz pro hlavní oltář kostela v Sedloňově. O pořízení těchto oltářních obrazů se pak vedla korespondence, aniž však bylo zřejmé v roce 1720 o věci rozhodnuto. Kromě toho se projednávala i otázka pořízení hlavního oltáře pro farní kostel v Dobrušce. Oltář byl nakonec zadán za 200 zl. nejmenovanému sochaři z města Kladska, jenž ho měl zhotovit do svátku svatého Václava roku 1721.

V roce 1721 se v důchodních účtech setkáváme se Santiniho jménem třikrát. Kromě výše uvedené platby 150 zl. za dohled na stavbu lhoteckého dvora bylo v květnu placeno sluhovi, „který se 4 kořmi vezl p. Santiniho do Chrásu“, načež v prosinci 1721 bylo zapláceno „p. staviteli Santini-mu za zhotovení dvou plánů, totiž pro přepýšský a hradecký kostel“, celkem 45 zl.⁴⁵⁾ Zatímco zhotovení plánu pro kostel v Přepychách nemělo za následek žádnou stavební činnost, jinak tomu bylo s plánem pro nový kostel v Novém Hrádku, v horách na samém okraji opočenského panství.⁴⁷⁾

37) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1720 - 30. 9. 1721, č. 15.

38) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 121. Ještě v účetním roce od října 1722 do září 1723 dostal Penížek za svou práci „na stavbě nového lhoteckého dvora“ dva strychy obilí (SOB A Zámorsk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1722 - 30. 9. 1723). Václav Penížek byl činný i později na menších stavbách na panství; zemřel v Opočně, kde byl pohřben 23. ledna 1737 ve věku „k 60 letům“ (SOB A Zámorsk, Matriky, sign. 120-1, fol. 260r).

39) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 13: „dem H. Baumeister Santini von Besichtigen des neuen Hooffs in dem Thiergarten.“

40) SObA Zámorsk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 25.

41) SÚA, Josefské vojenské mapování (fotokopie), sekce Čechy 97.

42) A. Flesar, cit. v pozn. 7, s. 240.

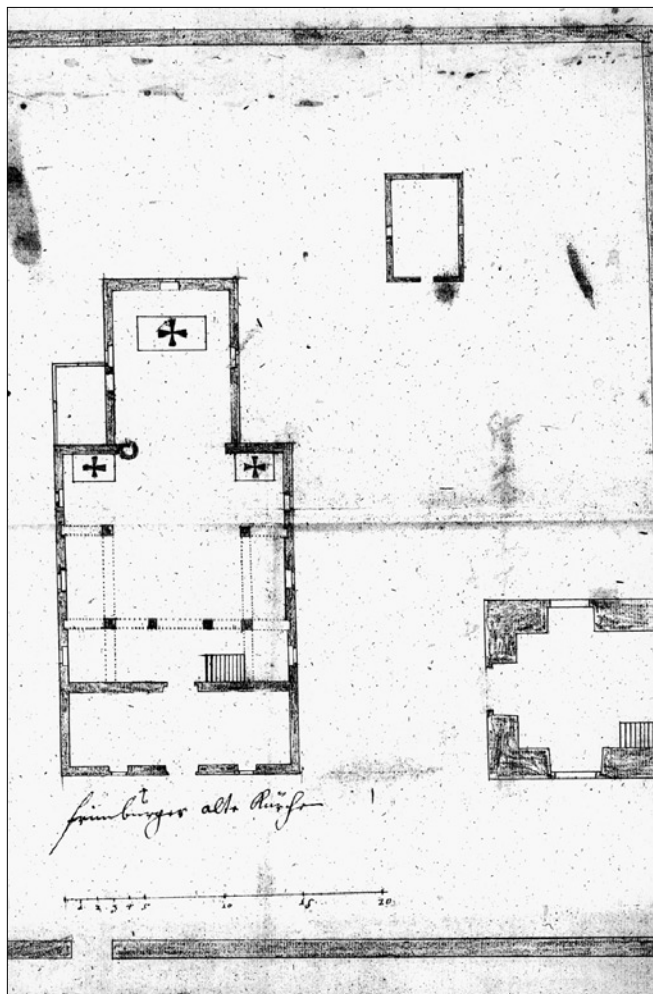
43) SÚA, Indikační skici, sign. Hr 303.

44) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1719 - 30. 9. 1720, č. 97.

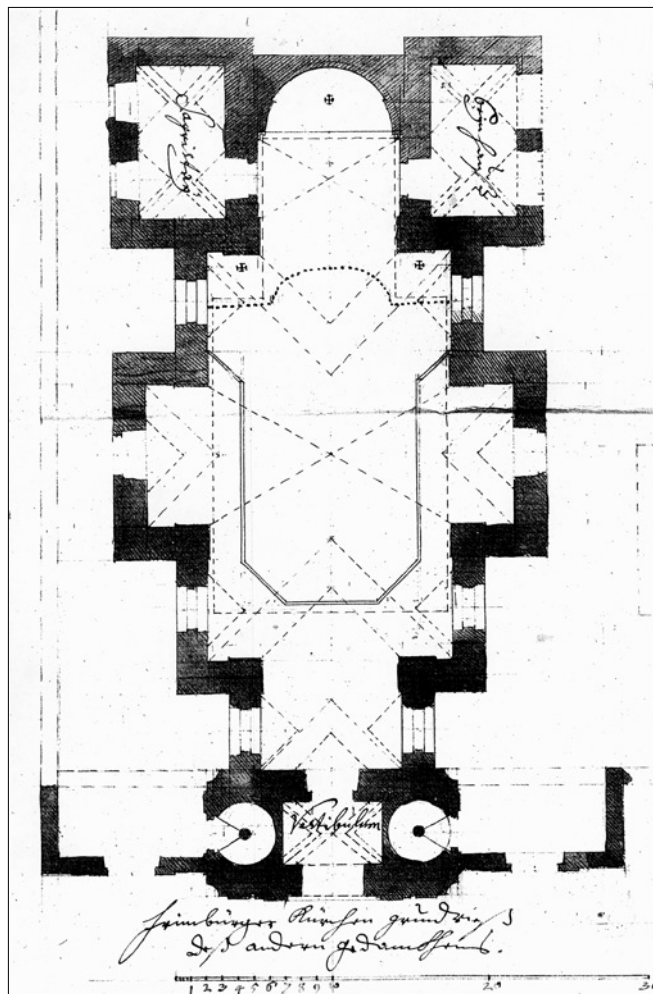
45) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1720 - 30. 9. 1721, č. 69. Této návštěvy Santiniho v Opočně se týká i údaj v obilních účtech, podle kterého byl 16. května 1721 vyúčtován oves pro „4 kořně p. stavitele Santiniho“ (SOB A Zámorsk, Vs Opočno, přílohy k obilním účtům).

46) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 23: „dem H. Baumeister Santini von Verfertigen zweyen Abryßen, alls vor die Przepicher, dann Hradekyer Kirchen.“

47) Kostel v Novém Hrádku byl posledním ze čtyř kostelů, jež dal hrabě Je-

Obr. 4: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla, půdorys starého kostela, 1721 (SOBA Zámorsk, Vs Opočno, sign. 3-24-110).

Obr. 5: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla půdorys nového kostela, 1721 (SOBA Zámorsk, Vs Opočno, sign. 3-24-110).

Půdorys ke stavbě kostela v Novém Hrádku, nedatovaný a nepodepsaný, se dochoval spolu s plánem starého stavu dosavadního dřevěného novohrádeckého kostela. Plán nového kostela je nadepsán „Frimburger Kirchen Grundriß deß andern Gedanckhens“, jde tedy zřejmě o druhou variantu návrhu. Po srovnání s jinými doklady Santiniho písma lze konstatovat, že i popis pod plánem pochází ze Santiniho ruky.⁴⁸⁾

Je možné, že plánů pro Nový Hrádek se týkala cesta nejménovaného opočenského políra do Prahy. V lednu r. 1722 bylo totiž zapláceno za cestu i za práci 10 zl. opočenskému polírovi, který byl na Kolovratův rozkaz poslán „do Prahy k inženýru p. Santinimu kvůli nějakým plánům a musel tam několik dní čekat“ a který také sám zhotovil nějaké plány.⁴⁹⁾

Základní kámen k novohrádeckému kostelu sv. Petra a

roným za svého života na opočenském panství vystavět. Všechny tyto kostely se nacházejí v hornaté severovýchodní části panství poblíž hranic s kladským hrabstvím (Olešnice, Sedloňov, Bystré, Nový Hrádek).

48) SOBA Zámorsk, Vs Opočno, sign. 3-24-110. Místo výrazu Nový Hrádek je na plánu použito názvu Frymburk, tedy názvu hradu, ke kterému Nový Hrádek dříve náležel.

49) SOBA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 34: „dem Oppotschner Pallyr, so aus gnädigen Befehl Ihro hochgräffl. Gnaden H. General Gevollmächtigten nacher Praag zue dem H. Santini Inginiiren von weegen einigen Abrießer abgeschickhet worden undt aldortten etwelche Tag wartten müßen, wie auch alhier etwelche Abrieß verfertiget, vor die gethane Reyß undt verübte Ahrbeith außgefolget worden.“

Pavla byl položen do pravého rohu budoucího presbytáře, hledíme-li od hlavního vchodu do kostela, již 15. května 1722, kdy byla sepsána i pamětní listina. V ní, jak bylo obvyklé, nebyl uveden architekt, nýbrž pouze provádějící stavitel (zaznamenaný jako „stavitel čili polír“), jímž byl Václav Hanovec z Prahy.⁵⁰⁾ Z vrchnostenského důchodu bylo zároveň vydáno vědro piva „za pokládání základního kamene u hrádeckého kostela polírovi a jiným zedníkům.“⁵¹⁾ O rok dříve již byla Colloredem v Miláně a hrádeckým biskupem v Hradci Králové vydána listina, datovaná 24. dubna a 26. května 1721, již byla v Novém Hrádku založena farnost.⁵²⁾

O průběhu stavby kostela mnoho zpráv nemáme; stavební účty se nedochovaly. Již po roce byl dne 29. června 1723 benedikován dostavěný presbytář kostela a byla v něm sloužena první mše.⁵³⁾ Dne 4. září téhož roku bylo vyúčtováno 32 žejdlíků lněného oleje „na natření šindelové střechy na hrádeckém kostele nad tamní římsou“⁵⁴⁾ a dne 23. října bylo z důchodu zapláceno 6 zl. „za velký železný kříž, který byl osazen na věž hrádeckého kostela, opočenským malířem

50) Státní okresní archiv (dále SOKA) Náchod, Farní úřad (dále FÚ) Nový Hrádek, kniha 1, s. 81: „Aedili seu Palirio Wenceslao Hanowetz Pragensi JvndaMenta hVIC poslita svnt LVna JFlorente.“

51) SOBA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. 1721 - 30. 9. 1722, č. 15.

52) SOKA Náchod, FÚ Nový Hrádek, kniha 1, s. 50.

53) Tamtéž, s. 82.

54) SOBA Zámorsk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1722 - 30. 9. 1723, č. 195.

Obr. 6: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla (fotografie z roku 1949).

Augustinem Čepkem byl natřen zelenou barvou a byl pozlacen jemným plátkovým zlatem.⁵⁵⁾ Letopočet 1723 také nacházíme nad hlavním vchodem do kostela.

Stavba kostela však trvala ještě několik let. Jelikož nebyla postavena kostelní věž (kostel měl pouze sanktusník), musela být ponechána dosavadní o samotě stojící zvonice. Až 29. června 1726 „byl benedikován celý novohrádecký kostel čili jeho loď“; kostel byl zároveň obehnan novou hřbitovní zdí.⁵⁶⁾ Kostnice u kostela byla opatřena nápisy, jejichž chronogramy dávaly letopočty 1725 a 1727.⁵⁷⁾ Po dokončení stavebních prací byl kostel vybavován mobiliářem - roku 1726 bylo za 66 zl. pořízeno 22 lavic, roku 1728 za 100 zl. hlavní oltář, roku 1729 za 45 zl. kazatelna, za 50 zl. obraz sv. Petra a Pavla pro hlavní oltář a za 6 zl. obraz sv. Jakuba pro postranní oltář,⁵⁸⁾ roku 1730 za 12 zl. velká socha sv. Jana Nepomuckého a za 40 zl. postranní oltář Panny Marie, roku 1731 za 14 zl. kamenná křtitelnice, roku 1733 byl za 80 zl. štafírován hlavní oltář a za 10 zl. byla v Dobrušce pořízena zpovědnice, roku 1734 malíř Eliáš Föcker za 97 zl. štafíroval oltář Panny Marie, kazatelnu, zpovědnici a mřížku k přijímání a posléze roku 1736 byl za 55 zl. pořízen varhanní pozitiv.⁵⁹⁾ Bývalý hlavní oltář starého kostela (dnešní oltář sv. Josefa) v novém kostele zůstal, pouze byl přesunut na místo oltáře postranního.⁶⁰⁾

Tvůrce sochařské výzdoby kostela prameny jménem neuvádějí; v obilních účtech však nacházíme zprávu, podle níž byl 4. července 1724 vyúčtován oves „pro koně litomyšlského sochaře, který dělá oltář hrádeckého kostela.“⁶¹⁾ Tímto litomyšlským sochařem mohl být zřejmě míněn jedině Jiří František Pacák či Antonín Appeller. Nebyl to však jediný sochař, jehož dílo bylo tehdy získáno pro novohrádecký kostel, neboť socha sv. Jana Nepomuckého pochází zřejmě od chrudimského Ignáce Rohrbacha.⁶²⁾

55) SObA Zámorsk, Vs Opočno, přílohy k duchovním účtům.

56) SOkA Náchod, FÚ Nový Hrádek, kniha 1, s. 85.

57) Tamtéž, s. 32.

58) Tamtéž, s. 19.

59) Tamtéž, s. 20.

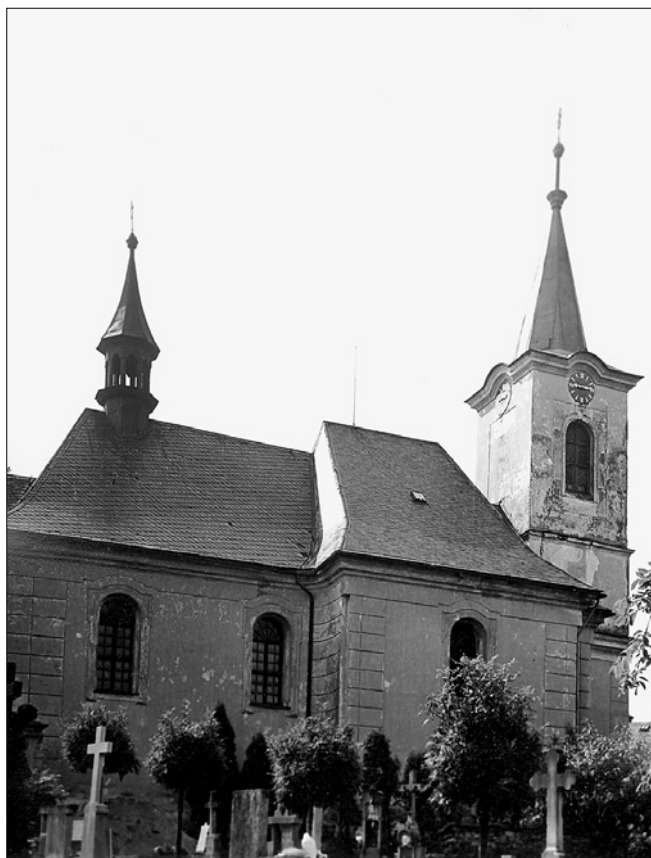
60) Tamtéž, s. 15.

61) SObA Zámorsk, Vs Opočno, přílohy k obilním účtům: „Vor des Laytmischler Bildthauer Pferdt, welcher daß Hradecker Kirchen Altar machet.“

62) Sochu sv. Jana Nepomuckého připisuje Rohrbachovi Ivo Kořán (Ivo Kořán, Raráš a šetek aneb braunovské sochařství východních Čech, in:

Obr. 7: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla (foto Památkový ústav v Pardubicích, Pultr, 1966).

Obr. 8: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla (foto Památkový ústav v Pardubicích, Pultr, 1966).

Obr. 9: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla hlavní oltář z let 1724 - 1728 (foto Památkový ústav v Pardubicích, Fábel. 1966).

Novohrádecký kostel ovšem nemá dnes architektonicky stejnou podobu, jakou získal ve dvacátých letech 18. století. Příčinou této skutečnosti je požár, který zde vypukl 9. května 1843 a při němž „*shořela zvonice, zvony byly roztaveny a střecha kamenné postranní předsíně, dřevěné předsíně a zdi farního dvora a hřbitova byly strženy a zničeny.*“⁶³⁾ Největší škodou bylo zničení staré, samostatně stojící zvonice, místo níž bylo na návrh zednického mistra Hrubého rozhodnuto postavit zvonici novou, zatímco přízemí staré zvonice mělo být použito jako vstup na hřbitov.⁶⁴⁾ Až poté tedy došlo ke stavbě dodnes stojící věže v průčelí kostela.

Současně se stavbou novohrádeckého kostela byla na opočenském panství prováděna v posledním roce Santiniho života ještě jedna rozsáhlejší stavební akce. Stejně jako při stavbě dvora ve staré oboře v letech 1719-1721 šlo i tentokrát o stavbu nového hospodářského dvora. Také nyní nás o průběhu stavby informují hlavně zprávy Jana Norberta hraběte Kolovrata, zasílané tchánovi do Milána.⁶⁵⁾

Důvodem, proč bylo k této stavbě přikročeno, byla katastrofa, k níž došlo na samém začátku roku 1723, dne 2.

Matyáš Bernard Braun 1684-1738, Praha 1988, s. 110). Rohrbach tehdy vykonal více prací na opočenském panství (I. Kořán, cit. v pozn. 9, s. 117); Kořánovu atribuci sochy sv. Floriána v Opočně můžeme potvrdit archivním dokladem, podle něž bylo 14. prosince 1734 nařízeno zaplatit Rohrbachovi 150 zl. a tři vědra piva za zhotovení této sochy z hoříckého kamene, jakož i za její natření modravou (blaulich) barvou (SOBA Zámorsk, Vs Opočno, přílohy k důchodním účtům).

63) Farní úřad Nový Hrádek, Memorabilienbuch der Pfarre Neu-Hradek neu verlegt im Jahre 1839, s. 469.

64) Tamtéž, s. 473 - 475.

65) Všechna korespondence Kolovrata s Colloredem z roku 1723 je uložena: SOBA Zámorsk, Vs Opočno, sign. 10-2-9.

Obr. 10: Nový Hrádek (okr. Náchod), kostel sv. Petra a Pavla, postranní oltář Panny Marie z r. 1730 s kazatelnou z r. 1729 (foto Památkový ústav v Pardubicích, Fábel. 1966).

ledna, kdy mezi sedmou a osmou hodinou večerní vypukl požár v opočenském dvoře, jenž během čtvrt hodiny zachvátil celý dvůr. V nebezpečí se ocitlo i samo Opočno se zámek. Kolovrat, jenž o požáru referoval do Milána v obšírném listě z 5. ledna, psaném v Opočně, se dotazoval tchána, zda nový dvůr má být vystavěn na stejném místě jako starý, anebo jinde. Kolovrat se přikláněl ke stavbě na jiném místě, jelikož zde, kde se dvorem bezprostředně sousedí malé domky, vinopalna i jiné budovy, by stále hrozilo nebezpečí rychle se šířícího požáru. Kolovrat tedy navrhoval, aby se nový dvůr postavil buď „*na volném poli, kde už se beztak jednou hledala studna*“, anebo blízko chmelnice, anebo u bývalé vinice, kde by se snáze získala voda, a zdůrazňoval, že podle jeho mínění nejdůležitější je, aby nový dvůr měl prostornou sýpku, jež je prý pro zdejší panství tak nezbytná jako ušlechtilý kámen pro prsten.

Tím, co nyní, po přestálém strachu a úzkosti, nejvíce píše těži, je však skutečnost, že neví, jak by si tchán nový dvůr představoval, aby odpovídal jeho vkusu („*gusto*“), přičemž zasílání plánů ke schválení do Milána poštou je velmi nákladné. Kolovrat nakonec prosil o co nejrychlejší rozhodnutí, zda má využít „*myšlenek a osoby*“ pana Santiniho, anebo zda postačí nějaký „*špatný zednický mistr či stavitel*“, a dále zda se má nový dvůr podobat novému dvoru na novoměstském panství, vystavenému do čtverce, který si prý tchán jistě pamatuje.

Colloredo odpověděl listem z Milána, datovaným 23. ledna 1723, ve kterém zeřovo sděloval, že už dávno byl přesvědčen o tom, že dosavadní poloha dvora není pro populární dvůr výhodná, a to nejen kvůli nebezpečí požáru,

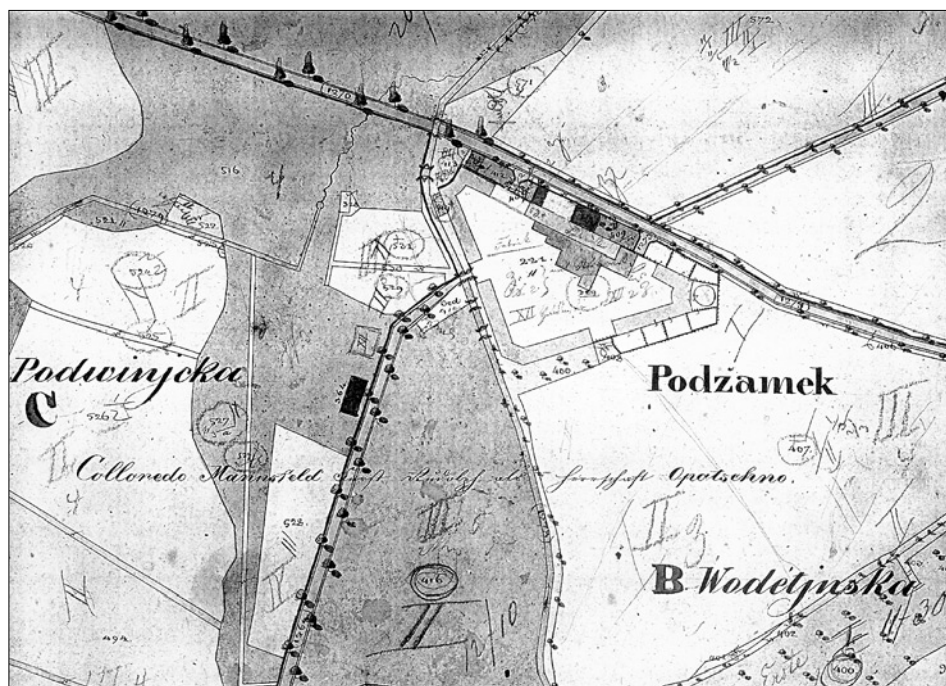
ale i proto, že se dobytek musel hnát velice daleko na pastvu. Nyní se tedy může využít příhodivšího se neštěstí a dvůr postavit na jiném místě, a to u bývalých vinic, na cestě z Opočna do Českého Meziříčí, kudy také teče potok z hor skrze rybníky do obory, takže i kdyby nebylo studně, bude mít dobytek dost vody. Nakonec Colloredo sděloval, že nemá nic proti „přizvání stavitele Santiniho“ a že bude rád, když stavbou nového dvora vznikne vyhovující a pevná budova, ale neopomněl zároveň připomenout, aby se stavělo jen to, co je zcela nezbytné, a bez nějakých obzvlášť velkých výdajů (tuto připomínku pak opakoval i v dalších dopisech).

Kolovrat nato 23. února do Milána oznámil, že poslední poštou psal Santinimu a vyzval jej k příjezdu. Až Santini přijede, což lze čekat v nejbližších dnech, promluví s ním Kolovrat o stavbě nového dvora.

Dne 2. března mohl konečně Kolovrat tchánovi sdělit, že před několika dny si pan Santini s kolovratskými i colloredovskými hospodářskými úředníky prohlédl místo, které Colloredo určil pro stavbu nového dvora, shledal ho k tomu účelu také vhodným, ale protože tok vody tvoří s cestou do Opočna ostroúhlý trojúhelník (*triangulum obliquum*), je podle Santiniho nezbytné, aby budovy dvora byly postaveny ve tvaru tupoúhlého trojúhelníka (*trianguli obtusi*). Santini nato hned zhotovil patřičný náskres („sbozzo“), který se Kolovratovi velmi zamlouval; tchánovi ho v dopise popisoval takto:

„Santini hned zhotovil náskres a vpravdě (podle mého nevýznamného názoru) nejen použil situaci jak tamějšího toku vody, tak i silnice, ale i vše nezbytné rozčlenil a přitom má dvůr dobrý vzhled a proporce, a to - jen přibližně a abych lépe vysvětlil jeho myšlenku - klade světnici, k ní patřící nezbytné prostory a požadovanou velkou sýpku do prostředka, dále koňskou stáj, kůlnu a chlév pro býky na dlouhou stranu budovy u silnice, nicméně oddělenou od ní vysokým plotem a vzdálenou asi 10 sáhů; na stranu u vody přijdou kraviny, teletníky a komora na řezanku, dvě perny a jeden mlat stodoly; tupý roh proti vjezdu a hlavní budově, která leží u silnice, tvoří 4 perny a dva mláty; stranu proti kravínům tvoří zase dvě perny a jeden mlat; do téže čáry přijdou s prominutím vepřiny a jiná nezbytná zařízení, přičemž na všech místech bude vše, jak je nezbytné, odděleno.“⁶⁶⁾

66) „Er Santini hat einen Sbozzo gleich aufgesetzt und in Wahrheit (meines geringen Erachtens) nicht allein dem Sito noch sowohl des aldischen Wasserlaufs, als auch der Strassen sich bedienet, als Nothwendigkeiten ganz gelegen eingetheilt und darbey dem Hoff ein guttes Ansehen und Proportion giebt, und zwahr beyläufig und zu besserer Erklärung seiner Gedanken sötzet Er die Mayer-Stuben-Kammer, die darzue gehörige Nothwendigkeiten, einen darbey erforderlichen und ergöbigen Schüttboden in der Mütten, dann den Pferd-Stall, Schuppen, einen Stall vor die Stier in der Länge des Gebewdes an der Stras-

Obr. 11: Opočno (okr. Rychnov nad Kněžnou), hospodářský dvůr v Podzámčí, císařský otisk stabilního katastru z roku 1840 (Ústřední archiv geodézie a kartografie).

Ještě než tato Kolovratova zpráva dorazila do Milána, Colloredo znovu v listě z 13. března připomínal, aby se vyčkalo do příjezdu Santiniho a vše s ním projednalo. O týden později, dne 20. března, již Colloredo odpovídal na zprávu z 2. března a sděloval, že „p. Santinim projektovanou stavbu nového opočenského dvora ve tvaru tupoúhlého trojúhelníku zcela a ve všem úplně schvaluje“, opět jen s výhradou šetření nákladů.

Dne 23. března Kolovrat posílal do Milána půdorys dvora a vyjadřoval naději, že po velikonocích bude již možno vykopat základy, a to zpočátku „pro stodoly a trakt kravína až k ratejně včetně“, aby jako první mohlo být uskladněno obilí, ustájen hovězí dobytek a ubytován šafář. Proti jednomu Santiniho záměru měl však Kolovrat výhrady, o nichž psal: „Tok vody nakreslil p. Santini podle svého vkusu přes dvůr; to by však bylo na pohled bizarní a pěkné, avšak pro hospodářství z mnoha důvodů velice nepohodlné částečně kvůli přivážení sena na půdy nad kravíny, částečně kvůli mnoha mostům a zábradlí, nezbytnému u celého kanálu, aby se zabránilo tomu, aby starý i mladý hovězí dobytek tam nespádl a nestalo se neštěstí, hlavně však kvůli hloubce a vlhkosti země, která se nachází na straně kanálu u pastviny, jež by musela být s velkou námahou a pracností navezena a nasypána do výšky přes 2 1/2 lokte, a po tom všem by prosakující vlhkost velice škodila nejen budovám, ale i obilí ve stodolách a dobytku ve chlévech.“⁶⁷⁾ Ze všech těchto důvo-

sen, doch von derselben mit einen hohen Zaumb separirter undt auf 10 Klaftern beyläufig endtförmedter, auf der Seithen des Wassers khommen die Khüe-Ställe, Khölber-Ställe undt Hakerting-Khammer, zwey Stuk Panzen undt eine Tönne von Scheuern, den angulum obtusum gegen der Einfahrt undt Haupt-Gebew, so neben der Strasse lauffet, formiren 4 Panzen undt zwey Thönnen; die Seithen gegen den Khü-Ställen formiren wider zwey Panzen undt eine Thönnne, in eben diesen Linie khommen die S. V. Schw[ein]-Ställe undt andere nöthige Gelegenheiten, aller Orthen die nöthige Separationes.“

67) „Den Trieb des Wassers hat der H. Santini vor sein gusto durch den Hoff angetzeichnet, es wöhre auch auf das Auge bizarr undt hibsch, allein zur Wirtschaft aus vielerley Ursachen sehr incommod theils wegen der

dů dá tedy Kolovrat vyměřit dvůr „u kanálu z vnější strany“, doufaje, že tchán bude s tímto jeho rozhodnutím souhlasit.

Druhou změnu oproti plánu se chystal Kolovrat provést v případě sýpky. Ačkoliv na plánu byla zakreslena jako třípatrová stavba, Kolovrat zamýšlel redukovat výšku na dvě patra,⁶⁸⁾ pokud ovšem Colloredo nerozhodne jinak. Posléze Kolovrat ujišťoval, že se nezapomnělo na nezbytné oddělení jednotlivých budov dvora od sebe navzájem, aby se případný požár jedné části dvora nerozšířil i na zbývající části.

Na tuto Kolovratovu zprávu odpověděl Colloredo 10. dubna, přičemž zavrhl zeťův návrh na snížení sýpky, jež má být, aby obsáhla v případě potřeby i velké množství vmláceného obilí, postavena ve stejné výšce, jak ukazuje plán. Pokud se pak týče toku vody a stejně tak i situování sýpky v prostředku (což by mohlo být nebezpečné v případě požáru), přenechává Colloredo obojí otázku zcela rozhodnutí na místě samém, ovšem po poradě se Santinim.

Mezitím již 6. dubna psal Kolovrat z Opočna, že dnes očekává pana Santiniho, „se kterým se pár dní budu zabývat vyměřováním a kolíkováním nového dvora.“ V další zprávě z 20. dubna pak sděloval, že již se kopou základy a dokonce se už vystoupilo trochu na povrch; půda je tu prý tak dobrá, že stačí kopat základy jen do hloubky pěti čtvrtin lokte.

V odpovědi na Colloredovy pokyny z 10. dubna psal Kolovrat 27. dubna, že Santini při poradě s Kolovratem a hospodářskými úředníky sám připustil, že „průtok vody na vnitřní straně dvora“ je nevhodný. Pokud jde o sýpku, Kolovrat trval na tom, že ji lze o jedno patro snížit, a přesto bude pro očekávané množství obilí dostatečně velká.

Colloredo však 15. května odepsal, že trvá na původně navržené výšce sýpky, jelikož jednak úspora vzniklá jejím snížením by nebyla nijak velká, jednak bude lépe, když bude zajištěno dost místa pro případ nadmíru úrodného léta, a posléze bude sýpka lépe vypadat, bude-li mezi budovami dvora trochu vyčnívat.⁶⁹⁾

Nový opočenský dvůr (zvaný poté Podzámek či Podzámčí) se stavěl až do roku 1725. Santini stavbu navštívil naposledy v srpnu 1723, neboť 26. srpna byl vydán oves „při ná-
vštěvě stavby čili nově stavěného opočenského dvora pro 2 koně, kteří sem přivezli p. stavitele Santiniho ze Sadové.“⁷⁰⁾ V prosinci 1725 pak bylo provedeno závěrečné vyúčtování. Podle něj bylo zednickému mistru Václavu Penížkovi za stavbu dvora zapláceno 2068 zl. 26 kr. 5 pen., tesařům 733

zl. 23 kr. 1 pen. a kameníkům 84 zl. 30 kr.,⁷¹⁾ nepočítaje v to 1 zl. 48 kr., který dostal kameník „za zhotovení jistých postamentů do opočenského nového dvora na sýpku pod sloupy.“⁷²⁾

V posledním roce Santiniho života a krátce po jeho smrti byly na opočenském panství realizovány ještě jiné stavební práce na hospodářských budovách, jež vesměs prováděl nám již známý zednický mistr Václav Hanovec (Hanavec).⁷³⁾ Tomu bylo v listopadu 1723 zapláceno 763 zl. 35 kr. „podle vyměření nově postaveného Nejmanovského dvora“,⁷⁴⁾ v prosinci 1725 pak 238 zl. 20 kr. „za stavbu tošovského dvora“,⁷⁵⁾ 153 zl. 18 kr. „za stavbu doubravického zámku“⁷⁶⁾ a 112 zl. 59 kr. 3 pen. „za stavbu jeníkovického dvora.“⁷⁷⁾ Šlo však, jak je vidět ze zaplacených částek, o práce mnohem menšího rozsahu; do jaké míry se jich účastnil Santini (nejspíše by jeho součinnost připadala v úvahu v případě Nejmanovského dvora u vsi Pulic, kde byla zaplácena za zednické práce nejvyšší částka), nedovedeme říci.

Kromě opočenského panství Colloredovi náleželo ještě menší tloskovské panství ve středních Čechách a vlastnil také palác v Praze na Malé Straně (dnešní čp. 365/III). Na tloskovském panství o žádné Santiniho činnosti nevíme; na pražském paláci je literaturou Santiniho působení předpokládáno,⁷⁸⁾ avšak žádné archivní doklady na podporu tohoto tvrzení se nám najít nepodařilo. Účty za stavební práce na paláci, jež proběhly v letech 1715-1718, znají pouze jméno provádějícího stavitele Bartolomea Scottiho.⁷⁹⁾ Jak jsme výše uvedli, zdá se pravděpodobné, že v roce 1715, kdy začala přestavba pražského paláce, Santini ještě v Colloredových službách na opočenském panství nepůsobil; nelze však nikterak vyloučit možnost, že v Praze mohl pro Colloreda pracovat již o něco dříve, než hrabě začal využívat jeho služeb i pro své východočeské dominium.

V důchodních účtech opočenského panství jsme žádnou zmínku o pražském paláci nenalezli, v korespondenci Colloreda s Kolovratem pak kromě výše uvedené zmínky o plánu pražského paláce, snad zhotoveném Santinim, jehož zaslání do Milána sliboval Kolovrat Colloredovi 3. prosince 1720, nacházíme už pouze Kolovratovo sdělení z 23. února 1723, že podle Colloredova příkazu zařídí „opravu vadné zdi v pražské zahradě“ se stržením nebezpečného těžkého břemene.⁸⁰⁾

Zufuhr des Heus zu denen Böden ob denen Khüe-Ställen, theils wegen der vielen Brükken undt bey den gantzen Canal nöthigen Geländter, umb zu verhüttehen, damit das alte, so wohl als das junge Rindt-Vieh nicht hinein falle undt verunglucke, hauptsächliche aber wegen der Tieffe undt Feuchte des Erdreichs, welche auf der Seithen des Canals an den Hutt-Garthen sich befindet, welche über 2 1/2 Eh. hoch durch undt durch mit gröster Mühe müste außgeführt undt verschüttet werden mit gröster Mühe undt Arbeit, undt nach alle deme dörfte die durchtrügende Feuchtichkeit nicht allein dem Gemewer, sondern auch dem Getreydt in denen Schewren undt dem Vieh in denen Stallung höchst schädlich sein.“

68) „Den Schüttboden, welcher auch in den Ries auf 3 Contignationes hoch in der Mauer geführt undt angetzeichnet ist, gedenke auch nuhr auf zwey Contignationen zu redutiren.“

69) „[...] als drittens es dem besagten Schüttboden ein besseres Ansehen wäre, wann jenes unter den Gebäu des Mayerhoffes in etwas hervorstehet.“

70) SObA Zámorsk, Vs Opočno, obilní účet 1. 10. 1722 - 30. 9. 1723: „[...] bey Visitirung deß Gebäwes oder new bauenden Oppotschner Hoff vor 2 Roß, so den H. Baumeister Santini von Sadowa hieher uberbracht.“

71) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet za rok 1725, č. 126.

72) Tamtéž, č. 95.

73) V žádném z vyúčtování za Hanovcovu práci není již zmíněn jako pražský stavitel, jako tomu bylo v pamětní listině položení základního kamene k novohrádeckému kostelu; v zápise z července 1725 je uváděn jako „opočenský polír“ (SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet za rok 1725, č. 56).

74) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet 1. 10. - 31. 12. 1723, č. 51.

75) SObA Zámorsk, Vs Opočno, důchodní účet za rok 1725, č. 127.

76) Tamtéž, č. 128. Ve vyúčtování zednických prací je tento objekt zván doubravickým zámekem (Schlöß), avšak při vyúčtování prací tesařských se nazývá „doubravický dvůr.“

77) Tamtéž, č. 129.

78) M. Horyna, cit. v pozn. 4, s. 317-319, kde je uvedena i starší literatura.

79) -ová [= Věra Mixová], Schönbornský palác, bývalý Colloredovský dům na Malé Straně, Za Starou Prahu 26, 1951, s. 24; E. Holanová - D. Líbal, Malá Strana čp. 365/III. Stavebně historický průzkum Prahy, Praha 1967, strojopis, s. 14 - 15, 61.

80) SObA Zámorsk, Vs Opočno, sign. 10-2-9.

PANSTVÍ SADOVSKÉ

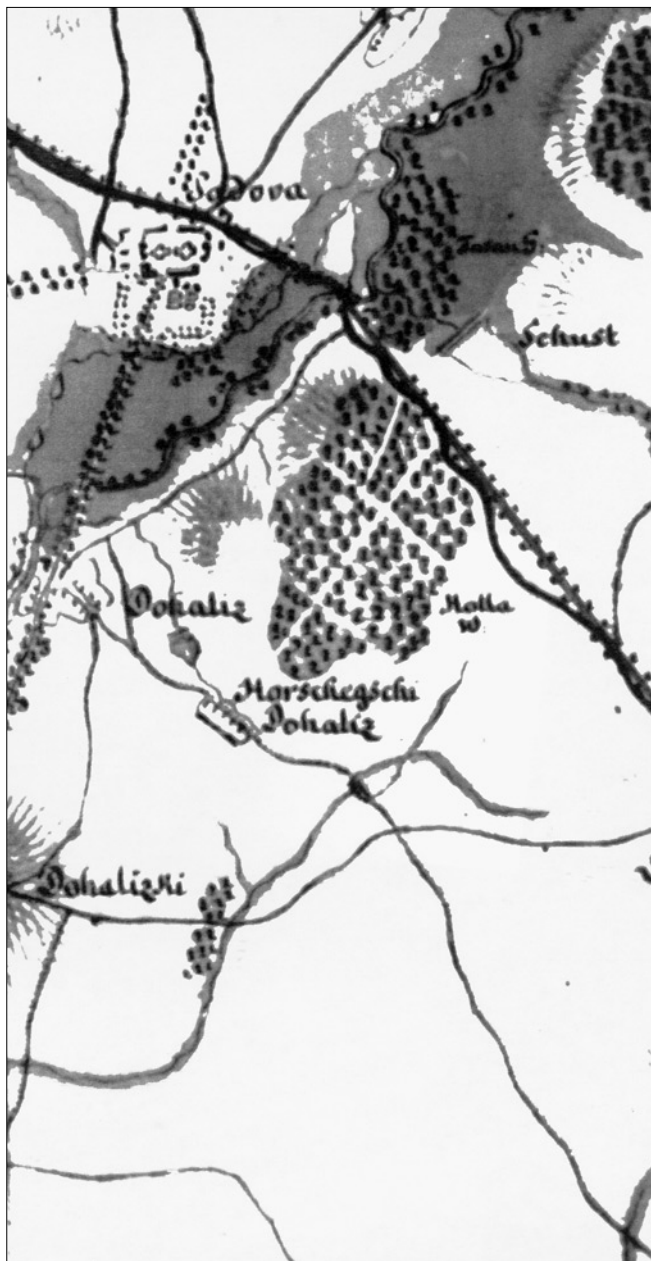
Nevelké panství Sadová náleželo po takřka celou první polovinu 18. století Janu Arnoštu Antonínu hraběti Schaffgotschovi, rodáku z javorského vévodství ve Slezsku, který v Českém království dosáhl postupně nejvyšších zemských úřadů - roku 1712 se stal prezidentem apelačního soudu, o pět let později nejvyšším sudím, roku 1721 nejvyšším komorníkem a posléze roku 1734 nejvyšším purkrabím pražským. Roku 1740 obdržel i řád zlatého rouna. Na sklonku života však hrabě upadl do velkých dluhů a po jeho smrti (zemřel roku 1747) se jeho majetek ocitl v krídě.

Sadovské panství Jan Arnošt zdědil po svém strýci, rovněž Janu Arnoštu hraběti Schaffgotschovi, v roce 1695. Další menší statečky se do jeho majetku dostaly sňatkem s Marií Alžbětou hraběnkou z Valdštejna, dcerou Ferdinanda Rudolfa hraběte z Valdštejna a neteří jeho bratra Bertolda Viléma, po jehož smrti roku 1724 zdědila také bělohradské panství.⁸¹⁾

Zřejmě na počátku dvacátých let 18. století se Jan Arnošt rozhodl postavit v Sadové, jež byla jeho hlavním venkovským sídlem, nový zámek, a to na poněkud jiném místě, než stál zámek starý.⁸²⁾ Stavba byla dokončena pravděpodobně v roce 1728, neboť dne 5. srpna toho roku zámeckou kapli Povýšení sv. Kříže a sv. Antonína Paduánského, „spojenou se zámkem jednou střechou a tvořící jakoby jeho křídlo“ a opatřenou věžičkou, vysvětil královéhradecký biskup Václav František Karel z Košína.⁸³⁾

Podobu zámku známe pouze z jednoho ikonografického pramene, totiž z Kunikeho litografie, jež byla prvně publikována již v roce 1924.⁸⁴⁾ Tehdy byl zároveň publikován i překreslený půdorys zámku, pocházející z pamětní knihy, uchovávané tehdy v lesním úřadě v Dolním Přímě, do níž jej nakreslil geometr Fr. Richter.⁸⁵⁾ Zámek nestál vlastně ve vsi, neboť celou Sadovou tvořily jen vrchnostenské budovy - zpráva z roku 1826 uvádí úřední budovu, úřednické byty, vrchnostenské stáje, poplužní dvůr, pivovar, vrchnostenskou kovárnu, dominikální hospodu, dominikální mlýn a vrchnostenskou vinopalnu.⁸⁶⁾

Zámek stál jen o něco více než sto let, neboť v říjnu 1844 vyhořel a tehdejší harrachovskou vrchností již nebyl

Obr. 12: Sadová a Dohaličky (okr. Hradec Králové) na elaborátu josefského vojenského mapování ze 60. let 18. století (SÚA, Josefské vojenské mapování, sekce Čechy 95).

81) SÚA, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 1040; Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana 1, Praha 1924, s. 112 - 121 (2. vydání: Praha 1950, s. 208 až 225). Početné statě regionálních autorů, publikované ve dvacátých a třicátých letech na stránkách Královéhradecka a Osvěty lidu (např. L. Domečka, Sadová ke konci 17. a v 18. století, Osvěta lidu 31, 1928, č. 48, s. 1; T. Vsetečka, Rod Šáfkůů, zvelebitel Sadové, Osvěta lidu 36, 1933, č. 56, s. 4 - 5; č. 57, s. 6 - 7; č. 58, s. 6; Václav Deyl, Zrušený zámek v Sadové, Královéhradecko 15, 1937 - 1938, s. 76 - 78), vycházejí převážnou většinou z práce Nejedlého, jehož zájem o Sadovou byl vyvolán tím, že zde jako zámecký zahradník působil praděd Bedřicha Smetany. Nejnověji o Sadové a jejích majitelích psali Pavel Křížek - Miloš Řezník, Hradý, zámky a tvrze na Královéhradecku, Hradec Králové 1992, s. 74 - 75.

82) Ve zprávě sadovského vrchního úřadu z 15. února 1826 se o místě, kde stál starý zámek, píše: „Z trosky bývalého sadovského zámku už nezůstala ani památka. Stál na místě nynějšího rybářova obydlí nedaleko kovárny a mlýna blízko nynějších sádek upravo od silnice směrem na Hradec Králové“ (ANM, Eichlerova sbírka, Sadová).

83) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 2, s. 19.

84) Z. Nejedlý, cit. v pozn. 81 (1. vydání), mezi s. 112 a 113. T. Vsetečka se roku 1933 zmiňuje ještě o jakési kresbě zámku, zachycující zámek z jižní strany a „sdělané podle rytní, která ještě dnešní doby zdobí přibyték ve mlýně sadovském“ (T. Vsetečka, cit. v pozn. 81, č. 57, s. 7).

85) Z. Nejedlý, cit. v pozn. 81 (1. vydání), s. 114.

86) ANM, Eichlerova sbírka, Sadová.

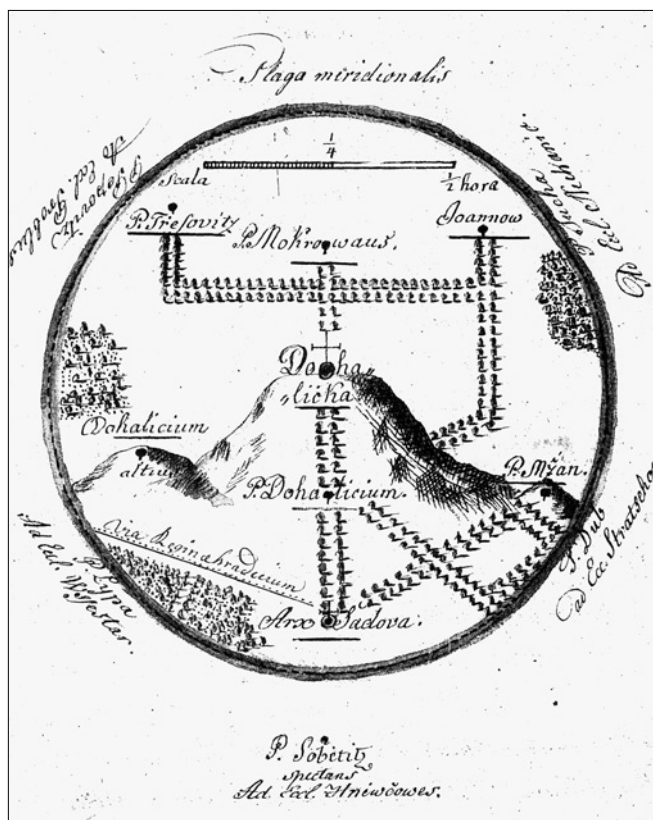
obnoven; spáleniště bylo proměněno v ovocné sady.⁸⁷⁾

Určit autora sadovského zámku a snad i dobu počátku jeho výstavby nám dovolují pouze dvě stručné zmínky v písemných pramenech. První z nich je zápis v matrice farního kostela v Hněvčevsi, kam tehdy Sadová farou patřila, z 18. ledna 1723, kdy byl ze Sadové křtěn syn Šimona Říba, „ten čas důchodního všech panství sadovských.“ Jako svědek byl při tomto křtu uveden „urozený pan Jan Santynny Aychl, měšťanin Malého Města Prahy.“⁸⁸⁾ Druhou zmínkou je pak výše uvedený zápis v obilních účtech opočenského panství, podle nějž 26. srpna 1723 přijel Santini do Opocna právě ze Sadové.⁸⁹⁾ K tomu uvedme již známou skutečnost, že 17. srpna téhož roku, tedy krátce před Santiniho návštěvou Sadové, byl hrabě Jan Arnošt hrabě Schaffgotsch

87) V. Deyl, cit. v pozn. 81, s. 77.

88) SObA Zámorsk, Matriky, sign. 41-3, fol. 95v.

89) Viz pozn. 70.

Obr. 13: Sadová a Dohaličky (okr. Hradec Králové) na situační skice z roku 1808 od P. Ondřeje Rogata Krebse (SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 2, s. 4).

v malostranském kostele sv. Mikuláše kmotrem při křtu Santiniho syna Jana Ignáce Rocha, když již předtím, 29. listopadu 1721 je zapsán jako svědek při křtu Santiniho dceři Johany Ludmily.⁹⁰⁾

Skutečnost, že přinejmenším dvakrát v jednom roce Santini jezdil do Sadové, je zřejmým dokladem stavebních prací, jež na panství probíhaly, přičemž jiná stavební akce než stavba zámku tu nepřichází v úvahu. Roku 1723 snad stavba zámku začínala, i když nelze vyloučit možnost, že stavební práce začaly už před rokem 1723 a že tedy v roce, kdy je Santini poprvé v Sadové doložen, již nějakou dobu trvaly. Jméno provádějícího stavitele, který ve stavbě musel pokračovat i po Santiniho brzké smrti, se nepodařilo zjistit.

Kromě sadovského zámku s okolním areálem dal Schaffgotsch v bezprostřední blízkosti Sadové, v Dohaličkách, patřících jeho manželce, přestavět středověký kostel sv. Jana Křtitele. Kostel, stojící na kopci, vévodícím okolní krajině, spojovala se sadovským zámkem dlouhá alej, kterou vidíme již na elaborátu josefského vojenského mapování ze šedesátých let 18. století.⁹¹⁾ Takto vzniklé krajinné kompozice si byli současníci plně vědomi, jak dokládá stylizovaný plán, nakreslený v popise farnosti Dohaličky z roku 1808, pocházejícím z pera tamního duchovního správce, kapucína Ondřeje Rogata Krebse.⁹²⁾

90) Viktor Kotrba, Česká barokní gotika. Dílo Jana Santiniho-Aichla, Praha 1976, s. 153 - 154. Kotrba se domníval, že Santini stavěl pro Schaffgotsche zámek v Lázních Bělohradě (tamtéž, s. 138), což ovšem není možné, jelikož bělohradské panství se dostalo do Schaffgotschova majetku (přesněji řečeno do majetku jeho manželky) až v roce 1724.

91) SÚA, Josefské vojenské mapování (fotokopie), sekce Čechy 95.

92) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 2, s. 4.

Obr. 14: Sadová (okr. Hradec Králové), pohled na zámek od Kunického (repr. z knihy: Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana 1, Praha 1924, mezi s. 112 a 113).

Dobu přestavby kostela v Dohaličkách uvádí starší literatura rozličně. Jan Karel Rohn v roce 1777 psal, že kostel „byl zčásti přestavěn, zčásti nově postaven r. 1729,“⁹³⁾ což by znamenalo, že přestavba kostela byla prováděna v podstatě současně se stavbou sadovského zámku. Naproti tomu stará pamětní kniha kostela v Dohaličkách, založená roku 1747, uvádí, že kostel byl „nově vystavěn“ v roce 1742,⁹⁴⁾ což opakuje i popis farnosti z roku 1808.⁹⁵⁾ Tento letopočet pak přejímá i regionální literatura. O správnosti tohoto druhého data nás přesvědčuje inventář knih z dohaličského zámku z roku 1751, ve kterém je výslovně uvedeno „Dohalitzer Kirchen-Bau-Register von A. 1737.“⁹⁶⁾ Rok 1737 je tedy zřejmě rokem zahájení stavby, která mohla být vskutku dokončena v roce 1742.

Stavba však nebyla zjevně dokončena podle původního zámyslu. Farní kronika poznamenává, že stavebník sice byl s to stavbu začít, ale nebyl s to ji dokončit, takže když byly vyčerpány peníze, i když byl „postaven pouze kostel“, bylo od dalšího stavění upuštěno, protože „zůstala dosud věž, která nadarmo stojí o 15 loktů snižená a která má být postavena v té nejlepší a stabilní podobě.“⁹⁷⁾ Farář Krebs přesto ve svém popise farnosti z roku 1808 velebil kostel jakožto „vpravdě basiliku, hodnější spíše města než vesnice.“⁹⁸⁾

Podobu dnes neexistujícího kostela známe již dnes pouze ze dvou ikonografických pramenů,⁹⁹⁾ z půdorysu, na-

93) Joannes Carolus Rohn, Antiquitas ecclesiarum, capellarum et monasteriorum aliarumque aedium sacrarum districtus et respective diacesis Reginae-Hradecensis, Praha 1777, s. 53.

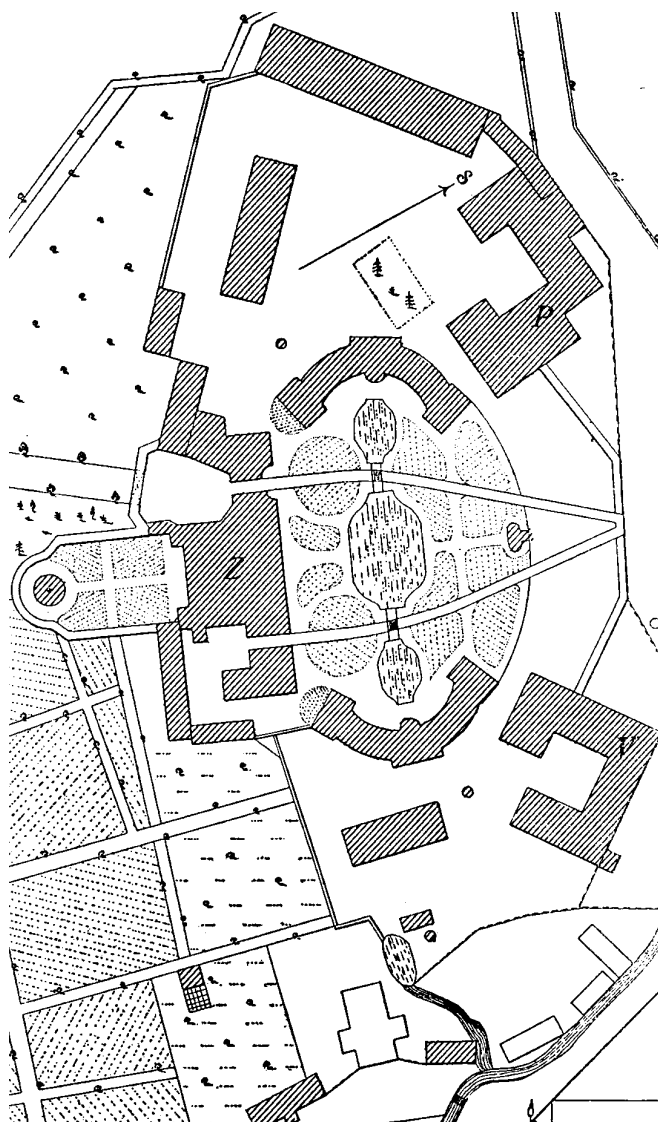
94) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 1, s. 16.

95) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 2, s. 1.

96) SÚA, Stará manipulace, kart. 2017, sign. S 2/6. Rok 1737 jako rok zahájení stavby ostatně uvádí roku 1857 i konzervátor památkové péče rytíř Slivka ze Slivce (SÚA, Památkový úřad Rakousko [dále PÚ/R], kart. 13).

97) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 1, s. 16.

98) SOKA Hradec Králové, FÚ Dohaličky, kniha 2, s. 6.

Obr. 15: Sadová (okr. Hradec Králové), půdorys zámku, z - zámek s parkem při cestě do Dohalic, p - pivovar s bečvárnou u vchodu, v - vinopalna (repr. z knihy: Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana 1, Praha 1924, s. 114).

kresleného farářem Janem Macháčkem v roce 1888, v němž jsou uvedeny i rozměry,¹⁰⁰ a z popisu, pořízeného 21. června 1887 konzervátorem památkové péče Emanuelem Pippichem a zaslaného vídeňské Centrální komisi. Pippich ve své obsírné zprávě, zajímavě ilustrující jeho bezradnost zvláště před barokně gotickými prvky v architektuře kostela, mimo jiné psal:

„V přibližně čtvercové kostelní lodi, která se zdá být rozdělena osmiúhelným prostředním pilířem bez hlavice ve čtyři klenební pole, pozorujeme u křížových kleneb zdánlivě gotická článkování u příčných a diagonálních žeber. Tato profilace však sotva pochází z původního stavebního období, nýbrž ukazuje se jako pouhé napodobení řečeného středo-

Obr. 16: Dohaličky (okr. Hradec Králové), kostel sv. Jana Křtitele, dřevoryt A. Lütkeho podle kresby Ludwiga Burgera (Th. Fontane, Der deutsche Krieg von 1866 I. Der Feldzug in Böhmen und Mähren 2, Berlin 1870, s. 504).

věkého slohu. Příznačné také je, že výška loď je poměrně malá a neodpovídá gotickému slohu; a pokud se týče zmíněného prostředního opěrného pilíře, pochybuje podepsaný, že by jej dobrý gotický stavitel při omezených prostorových rozměrech situoval na takové nevhodné místo. Mnohem spíše je třeba připustit, že obvodové stěny, které zde byly původně zřízeny bez vnějších opěrných pilířů, nemohly snést tlak bývalé klenby o jednom poli, z čehož vyplynula nutnost, rozdělit tento postranní tlak postavením prostředního pilíře ve čtyři pole. Pippich si jen nebyl jist, zda k této modernizaci došlo v roce 1742, anebo při některé z četných oprav 19. století.

O věži v západním průčelí kostela, utvářené v přízemí jako vstupní předsíň, Pippich jen podotkl, že ta svou masivní dolní částí a gotickými profilacemi u vchodů ukazuje na větší stáří.

Posléze o presbytáři se Pippich vyjádřil takto: „Ve svém půdoryse osmiúhlý, nese nahoře nad otevřenou kupolovitou klenbou vysokou kulatou lucernu, která pravděpodobně pochází z výše uvedeného roku 1742. Že stavební formy presbytáře ve slohovém ohledu naprosto nejsou v souladu s napodobenou gotikou loď, je každému jasné na první pohled. Proto také stavitel pozdějších obnovných prací, jenž pravděpodobně musel tento kontrast dobře cítit, použil k jeho oslabení vlastní prostředek, který však dojem jen ještě více zhoršil. Jsou to ubohá síťovitá gotického slohu, umístěná na vnitřní klenbě kupole v pestré spleti, jež se tu projevují jako rozhodně nepěkné přídavky. Ale také spojení klenby kupole s opěrným polygonem zdí je nanejvýš náhlé, protože přechod z hranatého do kulatého se neděje stylovým způsobem. V rozích zdí jsou jen neúplně rozvinuté, tupě se ztrácející přípory, které velmi špatně předstírají funkci opěry.“¹⁰¹⁾

Autora architektury kostela písemné prameny výslovně neuvádějí. Dochoval se pouze nedatovaný seznam materiálu potřebného „ke stavbě nového dohalického kostela“, obsahující však pouze kámen na sokly a stavební dříví, tedy

99) Jde o dřevoryt A. Lütkeho podle kresby Ludwiga Burgera, publikovaný v knize: Th. Fontane, Der deutsche Krieg von 1866 I. Der Feldzug in Böhmen und Mähren 2, Berlin 1870, s. 504, a o fotografii z alba Pohledy z bojiště Kr. Hradeckého - Ansichten vom Schlachtfelde bei Königgrätz, uschovávanou v Městském muzeu a galerii v Poličce. Za upozornění na obě tato vyobrazení děkuji ing. Jiřímu Slavíkovi z Památkového ústavu v Pardubicích, za poskytnutí fotografie pak mgr. Stanislavu Konečnému z městského muzea a galerie v Poličce.

100) SOBa Zámorsk, Vs Sadová, kart. 392.

101) SÚA, PÚ/R, kart. 13. Centrální komise se již dříve pochvalně vyslovovala o gotické části kostela. Roku 1865 podotýkala, „že v Čechách existují jen 2 podobné archeologicky významné kostely, a to děkanský kostel v Soběslavi a bývalý klášterní kostel na Slupi na Novém Městě pražském“; cenná je hlavně loď se středním pilířem, pocházející přibližně z roku 1350. „Naproti tomu presbytář s kupolí patří ve všech svých částech úpadku gotického slohu v době přechodu do renesance, tedy 16. století, a nemá vůbec žádnou zvláštní cenu“ (tamtéž).

Obr. 17: Dohaličky (okr. Hradec Králové), kostel sv. Jana Křtitele před rokem 1888, fotografie z alba *Pohledy z bojiště Kr. Hradeckého - Ansichten vom Schlachtfelde bei Königgratz* (Městské muzeum a galerie v Poličce).

jen malou část tohoto materiálu. Podle něj mělo být ke stavbě zapotřebí zhruba 50 loktů kamene (v kusech o délce jednoho, ale i tři loktů a o tloušťce půl lokte) „*ke vnějším soklům*“ a 40 loktů uvnitř a dále dříví (130 kmenů a 18-20 kop prken). Pod rozpočtem není nikdo podepsán, ale na jeho zadní straně je ještě barokním písmem napsáno „*Holznotturnft zum Dohalitzer Kirchengestir von H. Dienzenhofer*.“¹⁰²⁾ Jde tedy zřejmě o Kiliána Ignáce Dienzenhofera (nezdá se pravděpodobným, že by rozpočet pocházel z dřívějších let a že by tedy jeho autorem mohl být ještě Kiliánův otec), avšak o jeho případné skutečné účasti na stavbě kostela dochované prameny mlčí.

Další osudy nepochybně pozoruhodného kostela v Dohaličkách už jen předznamenávaly jeho budoucí zánik. Na kostele se během času objevily závažné technické závady a po celé 19. století byl kostel střídavě tu opravován (v letech 1831, 1845, 1852, 1860, 1865, 1871, 1878 a 1882),¹⁰³⁾ tu

z bezpečnostních důvodů zavírán (v letech 1860, 1865 a 1876). Nakonec došlo dne 15. března 1888 ke zřícení klenby presbytáře, po kterém již následovala demolice celého kostela a v letech 1894-1896 postavení kostela nového podle projektu Ludvíka Láblera.¹⁰⁴⁾ Jedinými pozůstatky, jež se dodnes uchovaly z obou významných schaffgotschovských staveb, tak jsou socha Persea, pocházející ze sadovského zámku a nacházející se dnes v Dohaličkách u cesty do Sadové, snad i socha Panny Marie v Třesovicích, jejíž původ lze také hledat v Sadové, a dále obelisky ze štítů kolem kupole kostela v Dohaličkách, jež zachránil a před novým kostelem dal postavit farář Macháček; ze středověké periody tohoto kostela se dochovaly i konzoly žebíř, svorníky, kameny z pilířů a několik náhrobníků, vše (kromě několika náhrobníků v kostele) zazděno ve hřbitovní zdi. Barokní podobu obou objektů i celého areálu si však můžeme představit již jenom na základě nečetných výše uvedených písemných, ikonografických a plánových pramenů.

Obdobně jak tomu bylo v případě Colloredů a jejich malostranského paláce, také u paláce Schaffgotschů v Praze na Novém Městě (čp. 890/II) se již uvažovalo o Santinim jako o autoru jeho přestavby.¹⁰⁵⁾ Ani nyní se však nepodařilo najít žádné prameny,

které by dovolily tento předpoklad některých autorů potvrdit, i když Santiniho autorství sadovského zámku činí pravděpodobným závěr, že se Schaffgotsch obrátil na Santiniho i v případě přestavby svého pražského sídla, nedošlo-li ovšem k zahájení této přestavby ještě dříve, než Santini vstoupil do Schaffgotschových služeb.¹⁰⁶⁾

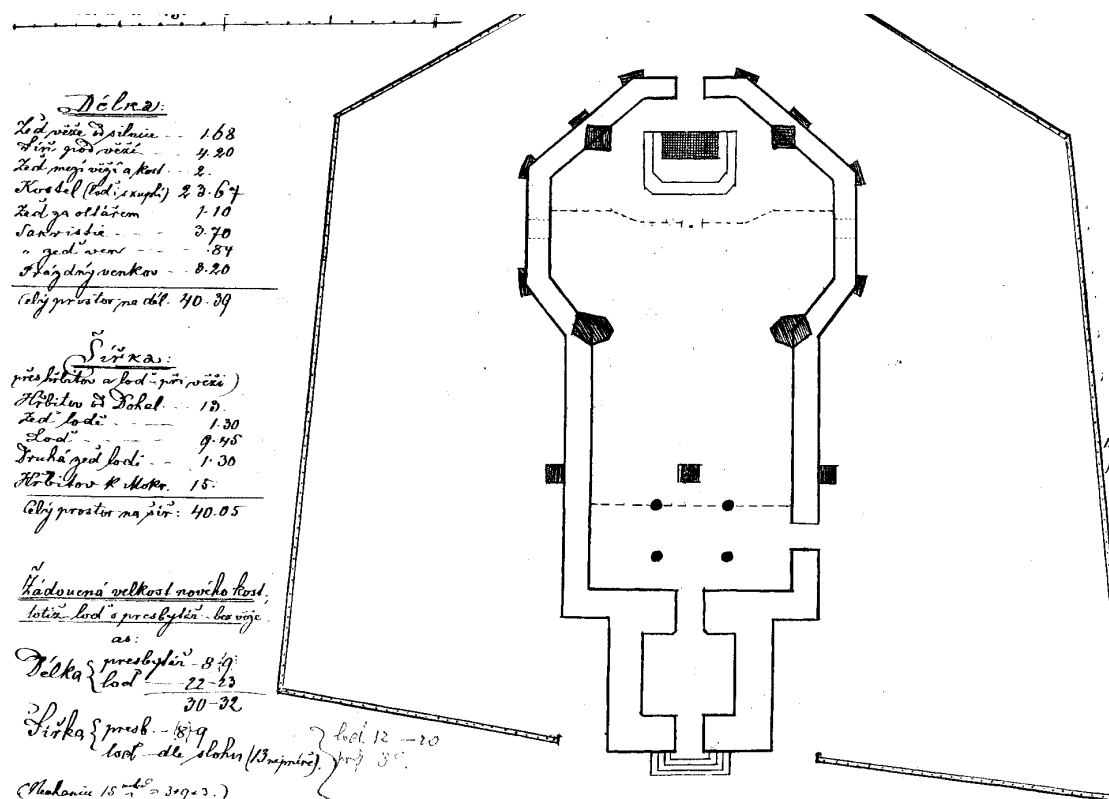
103) V roce 1845 byly přistavěny první dva vnější opěrné pilíře, v roce 1865 byla přistavěna sakristie a sňaty hlavice a v roce 1878 byly zřízeny další opěrné pilíře.

104) SÚA, PÚ/R, kart. 13; SOBa Zámorsk, Vs Sadová, kart. 392.

105) Růžena Baťková a kol., *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady* (Praha 1), Praha 1998, s. 491 - 494 (autoři hesla Pavel Vlček a Helena Čížinská); M. Horyna, cit. v pozn. 4, s. 431. V obou pracích je uvedena i starší literatura.

106) Schaffgotsch rozšiřoval parcelu paláce (nepochybně za účelem jeho přestavby) koupěmi v letech 1716, 1717 a 1724, přičemž v roce 1716 je výslovně uvedeno, že na koupeném pozemku chce postavit domácí kapli (L. Lancinger - M. Heroutová - D. Líbal, *Nové Město čp. 890/II. Stavebně historický průzkum Prahy, Praha 1973, strojopis, s. 3 - 7*).

102) ANM, sbírka F, sign. F 29.

Obr. 18: Dohaličky (okr. Hradec Králové), kostel sv. Jana Křtitele, půdorys z roku 1888 od P. Jana Macháčka (SOBA Zámorsk, Vs Sadová, kart. 392).

SANTINI AUF DEN HERRSCHAFTEN OPOČNO UND SADOVÁ

Die Studie befaßt sich mit der Tätigkeit des Architekten Johann Blasius Santini auf zwei ostböhmisches Herrschaften, und zwar jener der Grafen Colloredo in Opočno und der Herrschaft Sadová, die Grafen Schaffgotsch besaßen.

In die Dienste des Besitzers der Herrschaft Opočno Hieronymus Gr. von Colloredo-Wallsee war Santini spätestens 1718 eingetreten, offensichtlich aber nicht zu lange bevor, und arbeitete für ihn bis zu seinem Tode 1723. Im eigentlichen Schloß Opočno gab es während der Tätigkeit von Santini vielleicht keine gedehntere bauliche Aktivität, obwohl der Architekt 1720 die von Colloredo begehrten Pläne aller Geschosse und Fassaden des Schloßes ausarbeitete, wenn er schon früher offensichtlich auch die schon im Jänner 1720 übergebenen Detailpläne (einige unter ihnen wohl zum Schloßportal) gefertigt hatte.

Außerhalb des Schloßes weiß man von drei nach den Plänen von Santini ausgeführten Bauten und ferner von einem nicht realisierten Projekt. In den Jahren 1719 - 1721 erbaute man einen neuen Wirtschaftshof in einem alten Wildgarten, in Schriftquellen auch Hof am Pistschna Hutgarten genannt: es geht um den 1814 ausgebrannten heutigen Hof Lhotka auf dem Kataster von Mokré.

Der andere neugebaute Wirtschaftshof war jener neue Hof in Opočno, der den 1723 ausgebrannten alten Hof ersetzte; er heißt bis heute Podzámčí (Unter dem Schloß). Der neue Hof auf dem weniger gewöhnlichen dreieckigen Grundriss steht auf einem anderen Ort als der alte, entfernter vom Schloß und Städtchen Opočno; erbaut wurde in Jahren 1723 - 1725. Ebenso den Hof Podzámčí als auch den Hof Lhotka erbaute der lokale Maurermeister Wenzel Penížek; von beiden Bauunternehmen wird man hauptsächlich in den Relationen informiert, die an den abwesenden Bauherrn nach Mailand sein Schwiegersohn Johann Norbert Graf von Kolowrat-Liebsteinský sendete.

Santini verfertigte 1721 Pläne zu den Kirchen in Přepychy und Nový Hrádek. Während die erste nicht vollzogen wurde, in Nový Hrádek in der bergigen Landschaft an der Herrschaftsgrenze erbaute in Jahren

1722 - 1726 Maurermeister Wenzel Hanovec nach dem Projekt von Santini eine neue Pfarrkirche der hll. Petrus und Paulus (nach dem Brande 1843 wurde der Stirnseite ein Turm zugefügt). Die Kirche wurde 1726 bis 1736 mit wertvollem Inventar ausgestattet, dessen Hauptteil einschließlich des Hochaltars Werk eines anonymen Bildhauers aus Litomysl ist (Georg Franz Pacák oder Anton Appeller?).

Die vorausgesetzte Urhebererschaft Santini's beim Umbau des Palais Colloredo (später Schönborn) in Prag-Kleinseite Nr. 365/III, den 1715 bis 1718 Bartolommeo Scotti ausführte, wird bisher durch die Quellen des Opočnoer Archivs weder bestätigt noch ausgeschlossen.

Der andere Auftraggeber des Johann Santini war Johann Ernst Anton Graf v. Schaffgotsch, Besitzer der nicht großen Herrschaft Sadová und einiger anliegender Güter. Der hatte im Zentrum seiner Herrschaft in Sadová ein neues Schloß erbauen lassen, das vermutlich im Jahr der Schloßkapellenweihe 1728 vollendet wurde. Da 1723 einige Aufenthalte des Architekten bewiesen sind, ist er als Autor des Schloßprojektes zweifellos; dieses neue Schloß wurde offensichtlich 1723 - 1728 erbaut. Das genannte Schloß existiert leider nicht mehr, denn es brannte 1844 aus und wurde danach abgerissen.

In der unmittelbaren Nähe von Sadová ließ Schaffgotsch die auf einem Hügel stehende Kirche des hl. Johannes d. T. in Dohaličky umbauen. Der Umbau erfolgte wohl 1737 - 1742, wobei einige Quellen schon das Jahr 1729 erwähnen. Autor dieses gotisierenden Barockumbaus wird in den Quellen nie genannt; erwähnt wird Kilian Ignaz Dientzenhofer, jedoch nur als Autor eines nicht datierten Überschlages. Auch die Kirche in Dohaličky steht nicht mehr, denn sie hatte 1888 zum Teil eingestürzt. Dann wurde sie abgerissen und mit einem neogotischen Neubau ersetzt.

Santini wird auch bisweilen als Autor des Umbaus des Palais Schaffgotsch in Prag-Neustadt Nr. 890/II vermutet; jener Umbau erfolgte ebenfalls unter Johann Ernst Anton, aber die schriftlichen Quellen, die diese Attribution hätten bestätigen können, wurden jedoch bisher nicht gefunden.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Bystré (Bez. Rychnov nad Kněžnou), Kirche des hl. Bartoloměus (Aufnahme SÚPP - Staatsinstitut für Denkmalpflege Prag, überreicht von Z. Wirth).

Abb. 2: Mokré (Bez. Rychnov nad Kněžnou), Wirtschaftshof Lhotka, auf dem Elaborat der josefinischen Militärmappingung aus den sechziger Jahren des 18. Jh. (SÚA - Staatliches Zentralarchiv Prag, Josefské vojenské mapování, Sektion Čechy 97).

Abb. 3: Mokré (Bez. Rychnov nad Kněžnou), Wirtschaftshof Lhotka, Indikationsskizze des Stablkatasters 1840 (SÚA Prag, Indikationsskizzen, Sign. Hr 303).

Abb. 4: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus, Grundriss der alten Kirche 1721 (SOBA - Staatliches Regionalarchiv Zámorsk, Vs Opočno, Sign. 3-24-110).

Abb. 5: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus, Grundriss der neuen Kirche 1721 (SOBA Zámorsk, Vs Opočno, Sign. 3-24-110).

Abb. 6: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus (Foto 1949).

Abb. 7: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus (Aufnahme PÚ - Institut für Denkmalpflege Pardubice, Pultr 1966).

Abb. 8: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus (Aufnahme PÚ Pardubice, Pultr 1966).

Abb. 9: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus, Hochaltar, 1724 - 1728 (Aufnahme PÚ Pardubice, Fábel 1966).

Abb. 10: Nový Hrádek (Bez. Náchod), Kirche der hll. Petrus und Paulus, Seitenaltar der Jungfrau Mariä 1730, und Kanzel 1729 (Aufnahme PÚ Pardubice, Pultr 1966).

Abb. 11: Opočno (Bez. Rychnov nad Kněžnou), Wirtschaftshof Podzámečí, kaiserlicher Abdruck des Stablkatasters 1840 (Ústřední archiv geodézie a kartografie - Zentralarchiv für Geodäsie und Kartographie in Prag).

Abb. 12: Sadová und Dohaličky (Bez. Hradec Králové), auf dem Elaborat der josefinischen Militärmappingung aus den sechziger Jahren des 18. Jh. (SÚA, Josefské vojenské mapování, Sektion Čechy 95).

Abb. 13: Sadová und Dohaličky (Bez. Hradec Králové), Situationsskizze aus dem J. 1808 von P. Andreas Rogatus Krebs (SOBA - Staatliches Bezirksarchiv Hradec Králové, FÚ Dohaličky, Buch 2, S. 4).

Abb. 14: Sadová (Bez. Hradec Králové), Ansicht des Schlosses von Kunike (Reproaufnahme aus dem Buch: Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana 1. Praha 1924, zwischen den Seiten 112 und 113).

Abb. 15: Sadová (Bez. Hradec Králové), Schloß, Grundriss: z - Schloßgebäude, hinter ihm Park entlang des Weges nach Dohalice, p - Brauerei mit Fassbinderei am Eingang, v - Weinbrennerei (Reproaufnahme aus dem Buch: Zdeněk Nejedlý, Bedřich Smetana 1. Praha 1924, S. 114).

Abb. 16: Dohaličky (Bez. Hradec Králové), Kirche des hl. Johannes d. T., Xylographie von A. Lütke nach der Zeichnung von Ludwig Burger (Th. Fontane, Der deutsche Krieg von 1866 I. Der Feldzug in Böhmen und Mähren 2, Berlin 1870, S. 504).

Abb. 17: Dohaličky (Bez. Hradec Králové), Kirche des hl. Johannes d. T. vor 1888, Aufnahme aus dem Album Pohledy z bojiště Kr. Hradeckého - Ansichten vom Schlachtfelde bei Königgrätz (Stadtmuseum und -galerie Polička).

Abb. 18: Dohaličky (Bez. Hradec Králové), Kirche des hl. Johannes d. T., Grundriss, 1888 von P. Jan Macháček (SOBA Zámorsk, Vs Sadová, Karton 392).

(Übersetzung: J. Noll)